

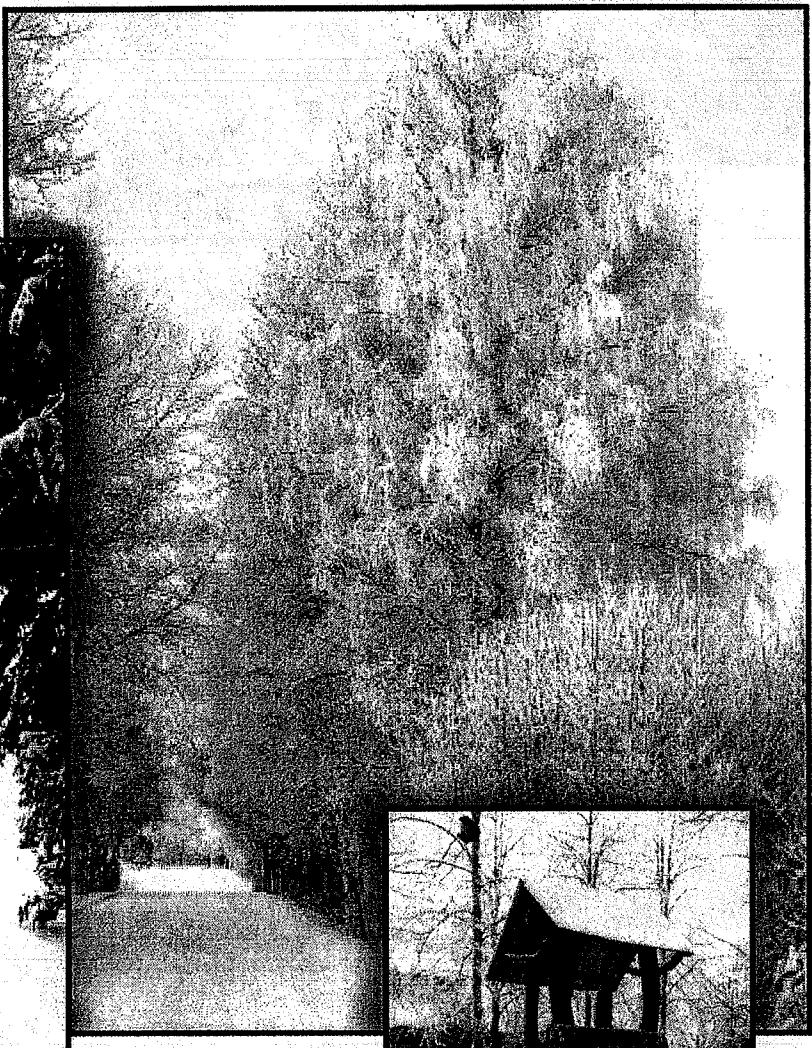

LADAKALNIS

4 (54)

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO LEIDINYS

1996 spalis-gruodis

**ŠIAME NUMERYJE:
SKUBÉKIME PROTINGAI
NAUJI GAMTOS RADINIAI PARKE
IGNALINOJE LIJO IR OBUOLIU SULTIMIS
SALDU, GARDU IR SVEIKA
KŪČIŲ TIESA**

Turinys

D.SAVICKAITĖ Miškai žmonėmis gražūs	3
I.ČEPONIENĖ Norvegai teigia, kad mūsų parką Lietuvoje žino geriausiai	4
L.STANAITIS Skubékime protingai	5
D.SAVICKAITĖ Ar nevertėtų savo problemas paaiškinti tautai?	6
PARKO GIRIU TAKAIS	
B.ŠABLEVIČIUS Nauji gamtos radiniai parke	7
L.STANAITIS Poezija	8
A.SURVILAITĖ Vabzdžiaėdžiai augalai	10
V.KREIVIENĖ Ignalinoje lijo ir obuolių sultimis	10
VOLUNGĖ	
Ž.BULAVAS Ką žiemą veikė Taraminis?	11
R.RAMANAUSKIENĖ Aukštaitijos nacionalinio parko senieji miško verslai: dervos ir terpentino gamyba	11
ETNOGRAFIJA	
D.SAVICKATĖ Saldu, gardu ir sveika	12
D.SAVICKAITĖ Organizmo pasienio tarnyba	13
TAI ĮDOMU	
G.Mackonis Kūčių tiesa	14
ANP kronika	14
ŽMOGAUS EKOLOGIJA	
BROLIO PRANCİŠKAUS PASTOGĖJE	

LEIDĖJAS NEATSAKO UŽ AUTORIŲ NUOMONĘ

DAR VIENI METAI PRABĖGO...

Mielieji Aukštaitijos nacionalinio parko darbuotojai, jų šeimų nariai, gyventojai, visi mūsų draugai ir prijaučiantys, leiskite pasveikinti Jus su artėjančiomis šventėmis.

Jau treti metai esu su Jumis. Per ta laikotarpį nemažai pasiekėme, nemažai ir nusivylimu teko patirti. Kartu su Jumis dirbant ir gyvenant, viskas sprendžiasi daug lengviau. Manau, kad ir šiais metais likimas leis mums kartu puošti mūsų unikalų parką, darbuotis jo labui ir suklestėjimui. Keičiantis valdančioms struktūroms, pakito ir mūsų padėtis Lietuvoje. Dabar esame pavaldūs naujai įkurtai Žemės ir miškų ūkio ministerijai. Noriu galvoti, kad visi pradėti darbai ir toliau sekisis, kad naujoji valdžia rems mūsų užmanymus, padės išspresti susidariusias problemas.

Bepigu šventinėmis dienomis vaikams. Jie laukia ne tik dovanos, bet ir stebuklų, jie tiki jais. Deja, gyvenimo realybė mus jau aplamdė tiek, kad žinome, jog viską, ko pasiekiamo, pasiekiamo savo pastangomis ir darbu. Vis vertiname, skaičiuojame, lyginame ir dažnai buities rūpesčių įsukti, nepasilikame sau nei minutėlės nerūpestingam džiaugsmui. Linkiu, kad Jūsų namus kuo dažniau lankytų tokios džiugesio minutes, tegu ties Nauju metu slenkščiu, jei nori ir gali, susitaiko susipykusieji, išmokime daryti tai, ką žadame.

Išmokime laukti ir tikėti gériu. Tie, kas siekia savo svajonių ir tikslų išsipildymo, paprastai to ir sulaukia.

Sékmės ir sveikatos Jums ir Jūsų artimiesiems.

Aukštaitijos nacionalinio parko direktorius Algirdas Panavas

MŪSŲ MIŠKAI ŽMONĖMIS GRAŽŪS

Minčiagirio girininkija garsi ne vien tuo, kad valdo gražiausius Aukštaitijos nacionalinio parko miškus - joje dirba ir pats seniausias eigulys Juozas Barkus. Gražus jis ne vien savo amžiumi, bet ir metais, dirbtais Minčios miškuose. Štai jau 50 metų tvarko savo Daunorių eiguvą ir jau ne vieną savo sodintą medį nuleido žemėn... O sakési - taip širdi skauda tą juodą darbą darant ... Praeiviu regis, miškas ir gana, o pabandykit jūs savo sode senelio sodintą kriausę nukirsti... juk negera... Ir ponui Juozui tas pat. Miškuose, kuriuose jis dabar šeimininkauja, dirbo ir

tėtis, ir dėdė jau nuo caro laikų. Ir jis čia atėjo vos grižes iš kariuomenės 1946 m. lapkričio pirmają. Sakosi, jau ir anksčiau šiuos miškus gerai žinojęs, nes kai ganė dėdės gyvulius, tai reikėjė ir darbe pagelbėt... Taip ir įgijo pirmuosius miško tvarkymo ižgūdžius.

Kaip bebūtų keista, gyvenimą stipriai pakoregavo politika. Tik gržusį iš armijos sovietų valdžia vertė eiti į gynėjus, bet šiaip ne taip išsisukės išėjo dirbt miškan. O miške tuo metu vėl savi dėsniai buvę. Ne tik žvėris jis tuomet slėpdavo ir maitindavo. Dar lig

šiolei ten daugybė žeminių likę... Naktį lankė vieni, dieną - kiti. Kažkaip reikėjo išmokti būti paprastu, mišką mylinčiu žmogumi, norinčiu turėti savo darbą, šeimą, gyvenimą. Sunkiausia būdavę žiemą, kai sniegas visus pėdsakus atidengdavo. Sunkus buvo laikas, bet gal ir geras savotiškai, nes valdžia atsiuntė kaiman jauną mokytoją, kurią kaip mokyčiausią siūsdavo gyvulių surašinėti. Vieno tokio skaičiavimo metu besisveikindamas kiek ilgėliau palaike josios ranką savojoje... O po poros metų ir šeimą sukūrė, nukelta į p.4

atkelta iš p.3

namelį susirentė. Nors, kaip ir visi miškininkai, turi visokių "štukų" ir pasiūlymų prisirinkęs, bet sakési patsai jais nesinaudoja. Taip jau mat iprato, kad moteris nenuos jo galvą sukiota. Gal

kad tvarkomi plotai - Daunorių eiguva - nesikeitė. O tai būdavę miškai! Ne tik medžių, bet ir žvérių knibždėlynė. Pats sakosi nemedžiojės, bet medžiokliams žvérių takus parodydavės.

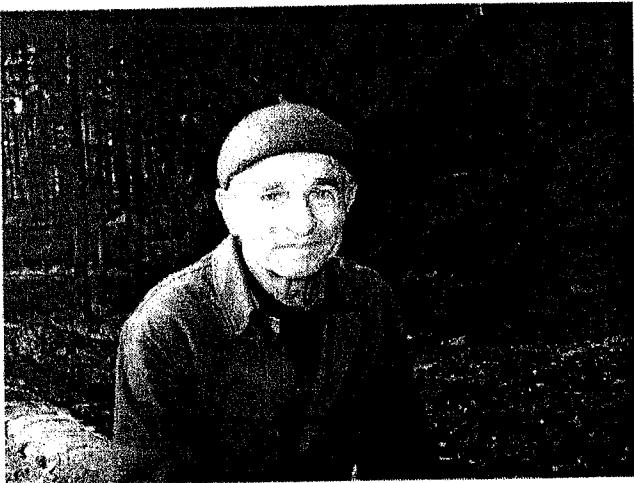
Vienoje medžioklėje jo vadovaujami net 16 vilkų nušovė! Yra tekė ši "malonų" žvériuką ir vienam miške sutiki. Nežinia, kas labiau išsigando, bet kai tik suriko, tai ir puolė pilkasai į krūmus... Dabar gi didžiajų laiko dalij

kaip jis apie miško sodinimą man kalbėjo, kaip nušvito visas žmogus! Tikru tikriausias miško tėvas! Eigulys atsimena, kad seniau ir tas jaunas miškas kažkaip geriau prigydavo... Būdavo imi kiekvieną daigelį kaip vaiką...

Nežinia, kaip gyvenimas klostysis toliau. Gražu atsigréžus pasidžiaugti, kad Barkų giminė taip šauniai tvarkė šią eiguva. Turi ponas Juozas anūką, kuris jau dabar gali paaiškinti, kodėl tą ar kitą medį reiktų kirsti. Abu vasaromis po mišką braido. B jam dar porą metų reikia mokyti vidurinėje... Bijo šaunusis eigulys, kad didéjant darbų krūviui ir popierių rašymui, negalės pats anūkui eiguvos perduoti, o taip norėtusi...

Aukštaitijos nacionalinio parko valdyba labai džiaugiasi ir vertina tokius pasišventusius darbui žmones. Atsižvelgdama į tai, kad jau trečioji šios šeimos karta tvarko šią eiguva, savo posėdyje nusprenedė Juozo Barkaus tvarkomą Daunorių eiguva pavadinti Barkų eiguva.

Dalia Savickaitė

todėl po devynių girininkų vyrų visai nesunku, kai moteris darbe vadovauja. Kaip pats sako: "gera mūsų girininkė, - pati darbe su aušra, o ir paveža kur paprašai..."

Ne tik girininkus ponui Juozui reikėjo pergyventi, bet ir įvairius teritorinius skirstymus. 1975 m. girininkijos teritorija perėjo į ANP pavaldumą, mano, kad šiomis reformomis ir reiks baigtis darbą eiguvoje. Visa laimė,

atima kova su bebrais. Šių statybininkų tiek priviso, kad jų sukrautos užtvankos vandeniu užpila didelius miško plotus, o šie vėliau nudžiūva. Tai vis tenka statinius ardyti. Girininkės pavaduotojas Mykolas juokiasi - "Juozas ir pats savo išskirtinių pėdsakų turi, o pavyt jo niekas neįstengdavo..." Pono Juozo veidas ir šiaip jaunatviškai šviesus, bet kad kas būt girdėjės,

NORVEGAI TEIGIA, KAD MŪSŲ PARKĄ LIETUVOJE ŽINO GERIAUSIAI

Pagrindinis šio projekto tikslas buvo suteikti informaciją apie parko rekreacinių panaudojimą vasarą. Šių tyrimų medžiaga bus naudojama planuojant būsimą valdymo strategiją ir tikslus. Duomenis rinko apklausos grupės du vasaros mėnesius, trimis etapais išvykų metu. Apklausa vyko 22 vietose. Tai stovyklavietės, rekreacijos centras, valčių nuomos punktas, bitininkystės muziejus, Ladačalnis, Ginučių ir Pakretonės vandens malūnai. Apklausiantieji pateikdavo anketas. Pravažiuojantiems buvo pateikiamas trumpesnė anketa ir apklausa truko tik kelias minutes, stovyklaujančių apklausa užimdavo daugiau nei pusvalandį. Buvo apklausti 623 lankytojai stovyklavietėse ir 217 pravažiuojančių parką lankytojų.

Absoliuti dauguma (96%) ANP lankytojų yra iš Lietuvos. Net 80% iš jų yra Aukštaitijos regiono gyventojai. Rusijos gyventojai sudaro antrą pagal stambumą grupę (2%). Dauguma lankytojų iš didelių miestų, kur gyvena nuo 100 iki 500 tūkst. žmonių. Antrą vietą užima tie, kurie gyvena miestuose, kur gyventojų skaičius virš 500 tūkst.

Iš visų lankytojų siek tiek daugiau buvo vyri - 51%, moterų 49%. Vidutinis lankytojų amžius - 30 metų. Apie pusę lankytojų dirba ir gauna pajamas, mažiau nei 10% yra bedarbiai. 21% lankytojų yra studentai ir moksleivai. Vidutinės lankytojų pajamos per metus buvo 6240 Lt. (Tik 3 asmenys, besiūlsintys parke, uždirbo 180000-200000 Lt per metus). Parko lankytojų

išsilavinimo lygis labai įvairus. 29,3% nurodė privalomą moksľą, 20% - buvo igiję aukštajį išsilavinimą, 40% - mokėsi aukštose mokyklose, 5,3% - su spec. viduriniu.

Autoturistai buvo siek tiek vyresni. Vidutinis amžius - 35 metai. Autoturistų metinės pajamos buvo didesnės, nei apsistojusių poilsiavietėse - 9871 Lt. Net 49% iš jų buvo igiję aukštajį išsilavinimą.

Poilsiautojai ANP lanko gan stambiomis grupėmis. Vidutinis grupės dydis - 8 žmonės. 85% atvyksta su šeimomis, draugais. Daugiau nei 3/4 lankytojų buvo anksčiau apsilankę ANP. Populiariausia veikla parke - plaukiojimas viltimis ir baidarėmis (61% lankytojų). Vertinamos ir kitos rekreacinės veiklos formos - žvejyba,

uogavimas, grybavimas. Dažniausiai parke ilsi-masi 1 parą. Tiki 12% aplenkia lankytojų neliko nakvoti parke. Net 72,9% lankytojų poilsiaavo savaitę, 27,1% - daugiau nei vieną savaitę. Autoturistai daugiau laiko leido Palūšėje (bet rečiau likdavo nakvoti), dažniau lankesi pas draugus. 22% lankytojų parke buvo pirmą kartą.

46% lankytojų nau-dojo įrengtomis stovyklavietėmis. Vidutinė šios grupės lankytojų buvimo trukmė - 3,6 naktys. 10% gyveno Palūšėje, 14% - vasarnamuose, 10% pri-vačiuose miškuose, 7% vandens malūnuose. Vidutinė lankymosi trukmė šiuose statiniuose ilgesnė nei palapinėse: 4,6 nakties vasarnamuose, 4,9 nakties - nukelta i p.5

atkelta iš p.3

atkelta iš p.4

Palūšėje.

Rezultatai rodo, kad gamtovaizdis su savo charakteringais bruožais vertinamas kaip patraukliausias nacionalinio parko elementas. Lankytojams svarbus gamtovaizdžio įvairumas ir natūralumas, seni statiniai ir tradicinė ūkinė veikla.

Remiantis apklausos duomenimis, visi parko lankytojai skirstomi į 4 tipus. I-oje grupėje dominuoja vyrai 59,1%. Tai patys vyriausi lankytojai (vidurkis 33 m.). Dauguma jų iš stambių miestų. Jie remia stovyklavimą ir laužų kūrenimą tik nurodytose vietose, pasisako už griežtą valymą.

II-oje lankytojų grupėje minuojia moterys (54,2%). Jų amžiaus vidurkis 29 m., dažniausiai gyvena mažuose miesteliuose. Labiau nei 1 tipo lankytojai jie pritaria suvaržymams. Jie norėtų sutikti mažiau žmonių ir pageidaujančios statyti laisvai.

III-oje lankytojų grupėje taip pat dominuoja moterys (54,1%). Lankytojų amžiaus vidurkis 30 metų. Jų gyvenamosios vietas tolygiai pasiskirsčiusios dideliuose ir mažuose miestuose. Sios grupės

lankytojai labiau supranta ir pritaria suvaržymams nei pirmieji.

IV-oji lankytojų grupė yra jauniausia (amžiaus vidurkis 26 metų), dominuoja moterys (54,5%). Šios grupės lankytoujams labiau rūpi stovyklavimo laisvė, nesutinka su stovyklavimu nurodytose vietose.

Didžioji dalis poilsiautojų patenkinti gamtinę aplinką ir jos atributais (miškais, ezerais, fauna ir flora). Mažiau lankytojus tenkina kultūrinė aplinka, keliai, architektūros bei istorijos paminklų tvarkymas. Nepasitenkinimą kelia ir senų pastatų restauracijos tempai.

Turistai nepatenkinti, kad yra per mažai valčių, prasta jų kokybė. Tai ir jrodo, kad plaukiojimas valtimis yra dominuojanti rekreacinė veikla parke. Kai kurie turistai nepatenkinti, kad mažai stovyklaviečių, kad jose trūksta mažų, prasta pliąžų būklė. Daugeliui neramu, kad arti atominė elektrinė ir yra potencialiai radioaktyvi aplinka. Apie elektrinę sukurtas įvairius galutinės stiprių neigiamą poveikį bendrajam rekreacinių aplinkos kokybės suvokimui.

Dauguma apklaustųjų

patenkinti išvyka į ANP. Juos daugiau tenkina gamtinės ir esamos socialinės aplinkos būklė, nei kultūros, istorijos aspektai. Jie mažiau patenkinti turizmo prie-monėmis ir infrastruktūra. Tai parodo, kad lankytojus sudaro skirtingų interesų žmonės.

Anketuojant buvo prašoma nurodyti, kokiomis turizmo priemonėmis norėtų naudotis poilsiautojai, atvykę į ANP. Tarp svarbiausių atsidūrė - aukštostos kokybės aptarnavimas, gyvenimo sąlygos ir galimybė iš anksto užsisakyti. Taip pat ryškus susidomėjimas kelionėmis arkliais ir valtimis su vadovais. Kai kurie norėjo pagerinti telefoninio ryšio galimybes įvairose parko vietose.

Lankytojus jaudina kai- nos už turizmo priemonių naujodima. Turizmo priemonių kiekis yra dar viena opiniotinis. Beveik pusė lankytojų (45%) šiuo metu mano, kad parke pakanka rekreacinių priemonių. Kita pusė (43%) norėtų ju daugiau (valčių, valčių miemos punktų, vandens dviračių, burėlių).

Pinių suma, kuria lankytojai išleido ANP, labai įvairi. Daugiau pinigų yra iš-

leidžiama maistui ir gėrimams nei gyvenamosioms patalpoms, rekreacinių įrangos nuomai bei suvenyrų pirkimui.

Vidutiniškai visai kelionei vienas lankytojas išleido 253 Lt, iš jų 127 Lt nacionaliniame parke, 10 Lt nuomai, 3 Lt suvenyrams ir kt., 84 Lt mais-tui ir gėrimams ir 26 Lt gyvenamajų patalpų nuomai. Autoturistai išleido šiek tiek daugiau pinigų - 146 Lt. 74,4% lankytojų visą ar dalį maisto atsiivežė iš namų, 58,4% lankytojų rekreacinių įrangos nenuomojo.

Lankytojams buvo siūloma paskirstyti 50 Lt. Paaškėjo, kad pasijodinėjimas arkliu, tradiciniu valgiu ragavimas yra patys populiariausi. Žvejyba, restauruotų pastatų lankymas, kelionės su vadovais nors šiek tiek mažiau, bet lankytojus domina.

Net 64,6% turistų teigia, kad jie grįžtų į ANP tokio pat pobūdžio kelionei, pažymi, kad ANP yra geriau ir net žymiai geriau žinomas nei kiti Lietuvos nacionaliniai parkai.

Pagal norvegų tyrimų medžiagą paruošę Irena Čeponienė

Netrukus po Aukštaitijos Nacionalinio Parko planavimo schemas projekto svarstymo, įvykusio spalio 8d., teko lankytis Lietuvos žemės ūkio akademijoje, Miškų kultete, ir kaltelis su Miškininkystės katedros vedėju, habilituotu gamtos mokslo daktaru, profesoriu Edvardu Riepšiu, anksčiau ilgą laiką dirbusiu Lietuvos miškų tyrimo institute, rekreacinių miškų sektorius vedėju. Be to, prof. E.Riepšas buvo ypač saugomų teritorijų mokslinės -konsultacinių tarybos narys (jo manymu, ši taryba jau nebeegzistuoja, nors apie panaikinimą oficialiai jam nebuvvo pranešta). Todėl buvo įdomu išgirsti jo nuomonę apie projektą, sukėlusį nemažai diskusijų svarstymo metu.

Susipažinęs su mano paties nuvežtais parko planavimo schemas ir parko nuostatų projektais, profesorius sutiko pasidalinti savo mintimis, o taip pat išsakyti kai kurias pastabas. Jo manymu, ruošiant šį projektą į darbo grupę buvo būtina įtraukti iš miškų ūkio, gamtos apsaugos bei kultūros paveldo specialistus. Tiesą pasakius, ne vienam skaičiuoti šis trūkumas krito į akis, ypač su miškų ūkio, gamtos apsauga bei rekreacija susijusiose projekto skyriuose. Kitą

SKUBĒKIME PROTINGAI

profesorius pastabą taip pat jau buvome girdėjė svarstymo metu iš Švenčionių rajono vyr. architektu lūpų. Kodėl visų trijų Lietuvos nacionalinių parkų bei daugelio regioninių parkų planavimo schemas buvo pavesta ruošti tai pačiai firmai? Toks bandymas suraupytis pinigus kelia abejonę. Juolab, kad tempdamis ant vieno kurpalio visus parkus mes užsitikrinate tų pačių klaidų kartojimą.

Su planavimo schemas projektu susipažino ir kiti Miškų fakulteto specialistai. Kai kurias detalesnes jų pastabas užraše į pateiktą doc. J.Šepeitenė. Dalis jų yra labai taikliai, ir belieka apgailestauti, kad jos nebuvvo išsakytos svarstymo metu. Ką gi, specialistai yra specialistai. Dalis išsakyti pastabų siejasi su terminologija, zo-

navimo terminų patikslinimu, ir netgi kai kurių punktų papildymu. Yra pastabų ir dėl rekreacinių naudojimo politikos, pvz. abejojama, ar būtina nurodyti, kokio lygio poilsiauvimo galimybes priivalu sudaryti poilsio bazėse. Tai savaime nulems paklausa. Ganėtinai

papirkta atrodė ir griežta nuoroda, kad aukšto komforto lygio rekreacines ištaigas paliekama kurti privataus kapitalo investicijoms. Šiuos klausimus gali spręsti parko taryba, ir to nereikėtų rašyti konцепcijoje. Apibendrinime užsimenama, kad

nukelta į p.6

Projekto aptarimas ANP

atkelia iš p.

pateiktas projektas gana nevienalytis, paruoštas be vienengos sistemos, neaiški skryri ir poskyri numeracija, tekste gausoka stilus, gramatinis, loginių kladū, neaiški, lig šiol niekur nevertotu terminu, dėl ko projektas yra sunkiai skaitomas. Todėl siūloma ši projektą pateikti vienam kompetetingam asmeniui, kad kruopščiai peržiūrėtų, suvienodintų bei susistemintų, suredaguočių.

Parko nuostatų projekte taip pat yra neaiškumų. Profesorius E.Riepšas pritarė nuomonei, kad parko finansavimais iš savivaldybių biudžeto turėtų būti labiau apibrėžtas. Jei jau parko taryboje dalyvauja savivaldybių atstovai, tai ir jų sprendžiamoji galia turėtu būti pagrįsta finansiškai. Kitas trūkumas, kad taryba susidėda iš 10 narių, kurių dauguma yra nesuinteresuoti asmenys, t. y. atstovauja ne Aukštaitijos NP ir gamtos apsaugos sferą. Gali kilti realus pavojus, kad pagrindiniai parko tikslai - gamtos ir etnokultūros apsauga bei propagavimas - taps antraeiliais. Profesoriaus nuomone, toks valdymo modelis, kai parką valdo jungtinė taryba, Aukštaitijos Nacionaliniam Parkui nėra pats optimaliausias.

Šis modelis gali būti sėkmingai taikomas regioninių parkų, esančių vieno rajono teritorijoje, valdymui (Danijoje taip valdomi ir kai kurie mažesni nacionaliniai parkai - aut. past.), o mūsų atveju, ko gero priimtiniausias būtu savarankiško teritorinio vieneto - savivaldos valdymo modelis (taikomas Kanadoje, kuomet parkas užima didelę, kelioms valstijoms priklausancią teritoriją - aut. past.) (beje, taip galvoja ir dauguma parko darbuotojų - red. past.).

Išsakyto pastabos verčia dar kartą susimastyti. Ar ne pernelyg dažnai mes užmirštame, jog yra pakankamai kompetetingų specialistų, į kurių nuomonę atsižvelgti, priimant svarbius sprendimus būtų labai pravurtis. Prisiminkime 1990 metais Aplinkos apsaugos departamento ir Miškų ūkio ministerijos įsakymu sudarytą ypatingai saugomų teritorijų (rezervatų, nacionalinių ir regioninių parkų bei įvairios paskirties draustinių) moksline konsultacine tarybą. Šios tarybos nariai buvo patvirtinti: G.Daniulaitis, P.Kavaliauskas, A.Miškinis, G.Pauliukevičius, R.Pakalnis bei E.Riepšas, o taip pat mus jau palikęs, šviesios atminties parko

įkūrėjas prof. Č.Kudaba. Pirmieji du talkino ruošiant parko planavimo schemas projektą, o P.Kavaliauskas buvo netgi darbo vadovas. R.Pakalnis pradžioje taip pat buvo pakviestas, bet ruošiant galutinį projektą, nedalyvavo. Kalbant apie moksline - konsultacine tarybą, reikėtų paminėti, kad jau ilgą laiką Aplinkos apsaugos ir Miškų ūkio ministerijos ją ignoruoja, nors oficialiai dar nepanaikino. Tarybos nuostatoose sakoma, kad pati taryba arba atskiri jos nariai savo kompetencijos ribose gali pareikšti nuomonę ir išvadas LR Aukštaitiai tarybai, ministerijoms, žinyboms, savivaldybėms bei juridiniams asmenims. O taip pat, taryba turi teisę gauti susipažinimui ministerijų ir žinybų, mokslinei ir projektavimo institutu moksline ataskaitas, projektus bei kitus su kraštovarka susijusius dokumentus. Tačiau minėtoji taryba, teisingiai jų nariai, šia teise nesinaudoja (G.Daniulaitis ir P.Kavaliauskas buvo iutrauki i darbo grupę ne kaip komisijos atstovai - aut. past.). Nesulaukus atsiliepimų, belieka patiems leistis į likusiu tarybos narių paeškas. O gal paprašiau būtų tiesiog kreiptis į juos, - prašome, atslepkit, jei

dar gyvi esate ir jei dar jaučiate pilietinę pareigą neliki nuo salyje sprendžiant mūsų parkų likimą.

Parko planavimo schemas projektas buvo parengtas per stebėtinai trumpą laiką. Pripratuose prie kelių mūsų valdomojo aparato apsisukimų tuo būty galima tik pasidžiaugti. Tačiau yra nemazai dalykų, keliančių nerimą. Ar tikrai verta taip skubeti? Ar nepadarysime klaidų, už kurias ateityje tektų mokėti dvigubai? Ar tikrai įsiklausė į visų kompetetingų šalių nuomonę? Prisimenu, kaip svarstyto metu P.Kavaliauskas keletą kartų pakartojo, jog būtina paskubeti pateikti projektą svarstymui dar esamai vyriausybei. Nebandykime prieštarauti, nes kai kurie faktai verčia skubeti (žemės reforma vyks, ir būsimoje parko teritorijoje žemė taip pat grąžinama bei privatizuojama be jokių apribojimų - aut. past.). Galima būtų tik patikslinti, jog skubėti reikia protingai. O tuo pačiu norisi tiketis, kad net politinė "Švytuoklė" nepajęgi sugriauti amžiniasias vertėbes, saugomas Aukštaitijos ir kituose Lietuvos parkuose.

Linas Stanaitis

AR NEVERTETŪ SAVO PROBLEMAS PAAIŠKINTI TAUTAI?

Rusijoje leidžiamas biuletenis "Охрана дикой природы" (Laukinės gamtos apsauga) apraše labai įdomų renginį - "Parkų žygis - 96". Tai socialinė-ekologinė akcija, kurios tikslas padidinti nacionalinių parkų, draustinių bei kitų saugomų teritorijų prestižą, suteikti jiems realią praktinę pagalbą. Mano manymu, tai aktualu ir Lietuvos visuomenėje, todėl noriu plačiau atspakoti straipsnyje išsakytais mintis.

Rašoma, kad Rusijos nacionalinių parkai ir draustiniai pergyvena sunkų periodą - labai trūksta finansavimo (apie 30% poreikių tenkina), tose teritorijose gyvenantys žmonės dažnai nesupranta ir būna nepatenkinti saugomoms teritorijoms keliamais reikalavimais. Visa tai susisieja su informacijos apie saugomų teritorijų svarbą trūkumu, valstybinių valdininkų nenorу suprasti saugomų teritorijų ypatumų naujai besikuriančioje visuomenėje. Šiandien negalima išspręsti esamų ir išvengti būsimų gamtos apsaugos problemų, todėl, kad didžioji ju-

dalis turi socialinį charakterį.

Rusijoje "Parkų žygiai" pradėti organizuoti 1995 m, Jie vyksta balandžio 19-22 d. per žemės dienas. Kiekvienų metų žygis turi savo šukį. 1996-ųjų šūkis buvo - "Draustinių ir nacionalinių parkų - Rusijos pasididžiavimas". Ruošiantis žyginiui, laukinės gamtos apsaugos centras vykdo agitacinę-informacine kampaniją, kad atkreiptų valstybinį ir nevalstybinių organizacijų dėmesį į rezervatinės problemas, platina įvairią literatūrą šiaisiai klausimais bei informacinius ir reprezentacinius leidinius atskirose vietovėse, kuriose vyks renginiai. "Parkų žygio" tikslai ir uždaviniai formuojami taip:

1. Atkreipti dėmesį į draustinius, rezervatus, nacionalinius parkus bei kitas saugotinas teritorijas kaip į unikalų tautos turto dalį, pasaulinio turto dalį.
2. Teigiamo visuomenės požiūrio į saugomas teritorijas formavimas.

3. Šalies ekologinės kultūros lygio kėlimas, valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų bei visuomenės pastangų

konsolidacija, saugant ir vystant draustinių ir rezervų sistemą.

4. Pašalinti veiksmius ir priemones, grasinančias saugotinų teritorijų bei jose esančius gamtiniai ir istorinių-kultūriniai kompleksų egzistencijai ir vystymui.

5. Dalyvavimas plečiant ir kuriant naujas saugotinas zonas.

6. Rasti remėjus ir ieškoti pinigų šių objektų remimui.

7. Savanoriškos ir neatlyginamos pagalbos organizavimas.

8. Partnerių ieškojimas įvairių programų realizavimui ir t.t.

"Parkų žygio" dalyviai gali naudoti įvairiausias priemones: pinigų rinkimas parkams ir saugomoms teritorijoms, neatlyginamos pagalbos suteikimas joms tvarkant teritorijas, ekologinių takų irovėmis, preskonferencijos, "apskritieji stalai" šiaisiai klausimais, filmų demonstravimas, radio ir televizijos laidų transliacijos šia tema, straipsnių

spaudojimas vienetėje ir respublikinėje spaudoje; įvairios vaikų ekologinio švietimo programos - ekologiniai žaidimai, kūrybiniai konkursai, viktorinos, ekskursijos, paskaitos, specialios pamokos moksleiviams; miesto gyventojų žygiai į mišką, miesto šventės, į kurių paruošimą įtraukiamos gamtosauginės organizacijos, kultūros bei švietimo įstaigos, anketavimas, parašų rinkimas atskirų klausimų aktualizavimui.

Žygis turi savo atributiką - emblemą, ženkliukus, lipdukus, marškinėlius. Vėliau su saugotinų teritorijų direktoriais aptaria žygio rezultatus, apdovanojami tie, kurie paruošė geriausią šio renginio reportažą, bei kiti. Renginys tapo tarptautiniu.

Daugiau ar mažiau visi Lietuvos parkai tai daro, bet jei pasiektų šią veiklą vystyti vienu metu visuose parkuose, panaudojant visas respublikos masinio informavimo priemones, aš manau, pasiekume daugiau. Gal verta apie tai pagalvoti?

Dalia Savickaitė

PARKO GIRIŲ TAKAIS

NAUJI GAMTOS RADINIAI PARKE

Mūsų nacionaliniame parke rasta 882 savaiminės floras rūšių ir 610 grybų rūšių, tačiau gamtos turtingumas yra neįsemiamas, o tuo labiau jokių tyrimų ataskaitos niekada nepateiks pilno, išbaigto gamtos jvaivrovių rezultato. Geras šito teiginio pavyzdys - vis naujai atsirandančios rūšys nacionaliniame parke. Reikia tik dažniau lankytis gamtoje, ieškoti ir ten, kur vietos atrodo nuobodžios. Štai, šjmet tapo žinomi keli šimtai daugiaskilčių varpenių (Raudonoji knyga) šalia Vaišniūnų kaimo. Tai skurdi, saulėje iškepusi briedgaurių pieva, kuri tiek "niekam tikusi", kad per 19 darbo metų net mintis nebuvu kilusi joje ko nors ieškotil. Čia apžvelgiu tik tas rūšis, kurios anksčiau niekada nebuvu žinomas ANP (išimtis tik minėtam varpeniui, nes jo istorija liudina, bet su laimingu finalu). Retumas nusakytas remiantis Lietuvos Raudonaja knyga.

Augalai

1. Ralboji gegūnė

Dactylorhiza cruenta. 1996 m. rasta Vaišniūnų gir. 110 kv., kartu su klumpaitėmis. 2 augalai, vienas iš jų žydėjo. 1 retumo kategorijos (RK) rūšis. Tai 3 žinoma augimvietė Lietuvoje. (Surado S.Obelevičius).

2. Paprastoji šertvė

Polypodium vulgare. 1994 m. rasta Palūšės gir. 50 kv., šalia Palūšės kaimo. Kupstą sudarė 27 lapai, visi jie sporifikavo. Lietuvos mastu tai apyretė rūšis, dažnesnė Kuršių nerijoje ir Dzūkijos šiliuose.

3. Šakotasis varpenis

- *Botrychium matricariifolium*. 1996 m. Vaišniūnų gir., 133 kv., šalia Vaišniūnų kaimo. Rasti 3 egz., visi sporifikavo. 1 rk rūšis. Lietuvoje buvo žinomas 8 vietas, iš kurių net 7 gali būti neberealios. Mūsų augimvietė svarbi ir įdomi dar ir tuo, kad tai pati šiauriausia rūšies vieta Lietuvoje. Varpenius surado parko botanikė A.Survilaitė.

4. Daugiaskiltis varpenis

- *Botrychium multifidum*. Parke rūšis atrasta 1976 m. Vaišniūnų gir. 129 kv. Iki šiol ten augalų neliko nė ženklo. Po keleto metų Botanikos instituto floristai surado naują vietą šalia Vaišnoriskės kaimo. Iki šiol ten liūdnai vegetuoja po 1-2 augalus kasmet, augimvietė ir čia išnyks: 1988 m. rasta 7 augalų grupė geležinkelio pylime prie Šventelės upelio. Deja, ir ši augimvietė neišliko. 1996 m. Vaišniūnų gir. 124 ir 130 kv. rasta ne mažiau kaip 380 augalų. Anksčiau ši labai skurdi pieva negalėjo sudominti. 95% varpenių sporifikavo. 3 rk rūšis. Lietuvos randama P ir PR daly, tačiau pavieniu ar po 1-3 augalus. Mūsiškė augimvietė stebina augalų gausybe. Lietuvos realios téra 9 vietas. Ši - dešimtoji. Kai kurie varpeniai siekė net 21 cm aukštį.

5. Pievinis šalavijas - *Salvia*

pratensis. 1987 m. šalia geležinkelio pylimo prie Kretnonėlės upelio rasta 20 augalų, o 1991 m. žydėjo 14. 1996 m. dar buvo likę 9 augalai. 2 rk rūšis. Įdomu, kad rūšis randama tik palei Nemuną. Ši mūsų augimvietė nutolusi nuo jų per 1/3 Lietuvos ilgio. Beje, autorius šalaviją atrado ir šalia Visagino miesto, miške. Būtent jo fotonuotrauka puikuojasi per visą puslapį Lietuvos Raudonojoje knygoje (1992 m.).

Grybai

1. Aukštasis briedžiukas - *Morchella elata*. 1985 m. Ginučių ažuolyne rasti 3 grybai. 3 rk. Lietuvoje 3 vietas, bet "senos" - 1961-1969 m. Ši vieta būtų ketvirtoji. Vėliau augimvietė netikrinta.

2. Kūginis briedžiukas - *Morchella conica*. 1985 m. Vaišniūnų gir. 114 kv. rasti 6 grybai. 3 rk. 4 realios vietas Lietuvos. Vėliau augimvietė netikrinta.

3. Boheminis aukšliavarpis - *Ptychoverpa bohemica*. 1992 m. Vaišniūnų gir. 124 kv., 7 m² plote rasti 23 grybai. 3 rk. Lietuvos 3 vietas (1958-1987 m.). 2 augimvietės realios - tai mūsiškė ir Dabužių girioje (Anykščių raj.).

Vabalai

1. Šiaurinis elniaragis - *Ceruchus chrysomelinus*. 1994 m. Ažvinčių girioje beržo trūnėsiuose rasti 4 vabalai. 1 rk. Tai 4-oji radimvietė Lietuvoje.

2. Šneiderio kirmvabalis - *Borus schneideri*. Rasti Ažvinčių girioje: 1995 m. - 1 individas, 1996 m. - 8. Minčios girioje 1996 m. - 1 vabalas. Radinių autorius taip pat moksl. bendradarbis A.Čeponis. 1 rk. Lietuvoje tai 4-oji radimvietė.

3. *Prionychus ater* (lietuviško vardo néra). 1995 m. Palūšės kaime, liepos kelmo trūnėsiuose 1 vabalą surado A.Čeponis.

4. Didysis skydvabalis - *Peltis grossa*. 1987 m., 1994 m. Ažvinčių girioje ir rezervate rasti pirmieji vabalai. 1 rk. 7-oji vieta Lietuvos.

5. Žalvarinis puošniažygis - *Carabus nitens*. 1985, 1996 m. rasta po 1 vabalą Ažvinčių girioje. 3 rk. Pradedant 1926 m., Lietuvos užliksuota 15 radimo vietus, bet dabar realios - tik 4. Mūsiškė yra 5-oji.

Vyr. moksl. bendradarbis
Bronius Šablevičius
Nuotraukos autorius

Kūginis briedžiukas

Žalvarinis puošniažygis

Šiandienė "Volunge" nori skaitytojams pristatyti dar vieną poetišką žmogų, dirbantį ANP. Tai Linas Stanaitis. Mūsų parke jis dar visai neseniai - nuo rugpjūčio. Čia jis atsakingas už informaciją ir tarptautinius ryšius. Vaikinas gimė toli nuo čia - Vilkaviškio rajono Pašeinių kaime 1972 metais lapkričio 29 dieną. Augdamas turėjo savo erdvę - kaimė buvo didelis sodas, už jo mielas upeliukas ir pilna paslaptių pieva. Tai ir buvo pirmųjų atradimų ir praradimų vieta. Gal būt vėliau atėjusios permainos (tėvai išskélé į miestą) ir vertė bėgti nuo negailestingo pasaulio į žalią ir ramią gamtos paslaptį. Gal todėl Linas pasirinko miškininko specialybę ir i ją sėkmingesnai giliinosi studijuodamas LŽŪA. Baigęs akademiją, dar visus metus Slovakijoje, Bratislavos meste domėjosi aplinkosaugos klausimais. Dabar jis pas mus. Norisi, kad šis jaunas žmogus sugebėtų igyvendinti visus savo užmanymus, kad jam čia būtų gera.

Redaktorė

Patiess karalius

Vilioja pro stiklą
Įspindusios
Saulės šviesa.
Nors tavo valdos didelės,
Tau ankšta jose.

Ir noris tau
Bėgti paskui svajonę;
Ištrūkt iš kalėjimo
Sienų keturių,
Nuskristi į ten,
Kur mintys klajoja,
Pasilikti vienam
Toli nuo namų.

Kur meilė, kur laimė,
Tikėjimo burtai,
Kur néra tamšios
Ir nykios kasdienybės,
Kur viso pasaulio
Blizgantys turtai
Beverčiaiš tampa
Prieš dvasios ramybę.

Kur kančios ir skausmas
Neegzistuoja,
Ten, kur visatoje
Žvaigždės dainuoja.

Toli pasiliaika
Žemė gimtoji.
Vien siela bekūnė
Po erdvę
Klajoja.

VOLUNGE

Linas Stanaitis

Neišgirstas žodis

*Styro vienišas žodis
Lyg smilga ant lauko.
Čirena vieverséliai,
Debeséliai plauko.*

*Tik žodis apleistas
Liūdnas parimo
Lyg nušiurusi smilga
Vidur arimo.*

*Netikék, jeigu kas priekaištaus,
Kad paniekinom tokį gyvenimą,
Kai néra prie ko prisiglaust
Ir išgirsti brangų stuksenimą.*

*Ne mes juk padarém klaidas,
Ir mus teisti nieks teisés neturi.
Mes užgydysim Žemei žaizdas,
O visatos akys težiūri,*

*Kaip mes skinam geltonus lapus,
Basi braidom po šaltą rasą,
Padalinę po lygiai metus
Meilės séklą į žemę užkasam.*

*Lai ji auga, stiebias aukštai
Ir brandina savo magišką jégą.
Užsimiršta juk priešai tikta,
O draugai, mylimieji - palieka.*

*Zinau, ateis tokia diena,
Kai mes visi vél būsim lygūs.
Nereiks namų nei pinigų,
Nebekamuos jau mūsų ligos.*

*Tik niekas mūsų neužtars
Prieš didiji visatos teismą.
Ir negalėsim sumeluot,
Ir negalėsim pasiteisint.*

Ruduo

*Kai nuo medžių véjas lapus drasko,
Išskrenda paukščiai... ir vorai. Paskęsti ilgesy.
Pažiūrėki, véjas mūs vaikystę neša
tartum klevo lapą dulkių sūkury.*

*Gelsva rugiena pilku arimu pavirto.
Tuštėja sodai. Niaukiasi dangus.
Kai vienas palieki, kažko taip ilgu...
Nebeišskris mintis. Prapliumpa rudenio lietus.*

*Neišskridai su paukščiais, tai ir liki -
Per visą žiemą lauk pavasario šviesos,
kad grįžtančius ir gimstančius sutiktum.
Ieškok apgraibomis taip trokštamos tiesos.*

Apie draugystę

1. Vienas

Man liūdna ir be galio skaudu,
Kai vienas lieku be draugu.
Vienatvę aš visad laikiau savo sese,
Bet dabar jau žinau jos tikrają esmę.

Žinau, privalau taip išmokti gyventi,
Kad audroj nepalūžčiau, nepradėčiau verksleni.
Jei draugai bus tol, jei pagalbos nėra,
Pasiduot negaliu, nes tokia pareiga.
Kad gėda nebūt prieš draugus, prieš save,
Aš laimėt privalau šame žaidime,
Ors kartais likimas galbūt ir sukčiaus,
O laikas teisėjas to nepajaus.

Draugai - vien dėl jų gyvent privalau,
Ir jokių negandų aš nebajau,
Kai mąstau apie juos, kai mintyse drauge
Mes susėdam už stalo vėliam vakare
Ir skimbčiojam vyno raudono stiklais -
Tuomet aš tikiu, kad toks metas ateis.
Ir ramiau širdyje, ir visai nebaugu,
Kad kartais vienas lieku be draugu.

2. Draugui

Šalteniui

Kaip gera, kad šiandien, kad šitaip, kad mudu
Pakeitėme būti, gyvenimo būdą,
Nuo pilkos kasdienybės atitrūkt sugebėjom
Ir pakilom į jauną gaivinantį vėją.
Sakai pavargai - ir aš pavargau...
Tad įkvėpkime laisvės daugiau ir giliau,
Kad apimtų žodžiais nenusakomas jausmas,
Lyg pranašas, per amžius išliekantis dvelksmas.

Suvirpa erdvė apie mūs, ir staiga
Suprantam, kad tai mūsų draugystės jėga.
Ugnelės akys įsižiebia skaisčiau,
Susijaudinė širdys ima plakti greičiau,
Aptink nieko nėra, tiktais draugas šalia,
Ir keistas švytėjimas kelio gale.
Šviesa ta - lyg tikslas, kuriuo gyveni.
Kaip gera žinoti, kad ne vienas eini.

Bet laikas stipresnis - baigės diena.
Išsiskirti mums lemta, bet visada
Mes jausim dienos šitos magišką jėgą,
Kurios nemumaldys nei metai prabėgą.
Kiek daug tyro džiaugsmo man širdy palikai -
Mano drauge, šią dieną mes atminim ilgai.

Įšrinktajai

Né nebandyk mane suprasti -
Bereikalingas vargas būtų tik.
Jeigu gali atsakymą surasti,
Tai tik savy. Tiktai savy.

Tai, ką darau ir ką galvoju,
Nelemta niekam jau pakeisti.
Ir nėra žemėj to teisuolio,
Kuris mane galėtų teisti.

Jei nori tu mane turėti,
Priimki tokį, koks esu,
Ir nereikės man apsimetinėti,
Kratyti nuodėmių visų.

Neslepki, jei esu nemielas,
Jeigu bjaurus, žiaurus esu.
Neklausinéki, kodėl kartais
Labai giliai atsidūstu.

Galbūt nesugebésiu duoti
Tau, ko noréumei pati.
Tačiau prašau: nepriekaištauki,
Jeigu dalia bus per sunki.

Tos saldžios lūpos - kažkam bučiuoti,
Audringas pyktis - kažkai išduoti,
Tos švelnios rankos - kažkam padėti,
Selmiškos akys - vyrams keréti,
Plaukai lininiai - kažkam šukuoti,
Riesta nosyté - laisve kyepuoti,
Tas grakštus kūnas - kažkam glamoneti,
Širdis - aistringai kažkai mylēti.

Kam gi tai skirta?
Kam gi tai lemta?
Žinau tik viena -
Gyventi verta!

Per daug gyvenimą myliu,
Todėl nurimti negaliu,
Todėl blaškausi lyg be vietas,
Laimiu, bet... lieku nugalėtas.

Visad mane vilvioj toliai.
Juos aplankau, tačiau lig šiolei
Nesu pasaulio tiek regėjės,
Kad leisčiau sau ramių ilsetis.

Per daug gyvenimą myliu -
Lai išvadins mane kvailiu -
Kasdien į mūši su savim einu
Ir pamirštu, kam gyvenu.

Bet man nebaisos jokios kančios.
Žinau, net meilė nesupančios,
Kad daugiau niekad neklajočiau
Ir naktimis ramių miegociau.

Per daug gyvenimą myliu.
Dėl to nė kiek nesigailiu.
Tik kaip išmokti pralaimėti
Niekad neliekant nugalėtu?

Išsiséja valandos, minutės.
Tiktai derlių imsimi ne mes.
Nesugriž akimirkos trumputės,
Kai jauni skaičiavome žvaigždes.

Nesugriž... Ir sielotis neverta,
Jei kažko per maža buvo, nes
Per gyvenimą praėjė kartą
Nieko nieks su savimi neišsineš.

VABZDŽIAEDŽIAI

Moksliškai vabzdžiaedžiai augalai vadinami karnivoriniais, nuo lotyniško zodžio carnivorus - mėsėdis. Visi "normalūs" augalai matinasi iavariomis mineralinėmis medžiagomis, o mėsėdžiai augalai, iaviriu liukučiu išskiriamų fermentų padedami, išsavinā jau gatava organinę medžiagą (gyvūnų). Si jų savybė ir primena mėsėdius gyvūnus. Gamtoje niekas nevyksta be priežasties, todėl ir šis keistasis procesas turi paaiškinimą. Vabzdžiaedžiai augalai auga stora kimininę dangą turinčiose aukštstapkelėse. Jose kimininių samanų sukurta aplinka neleidžia augalamis išsavitinti ir taip menkus mineralinius medžiagus išteklius, ypač azoto. Maistinių medžiagų trūkumas kai kurios žiedinius augalus paskatino visai kitaip kompensuoti jų trūkumą. Jie tapo paslaptingaisiais vabzdžiaedžiai.

Geriausiai visiems žinomas vabzdžiaedžiai augalas saulašarė (*Drosera*). Aukštaitijos nacionaliniame parke randamos trys saulašarių rūšys: ilgalapė (*D. anglica*), apskritalapė (*D. rotundifolia*) ir mažalaipė (*D. intermedia*). Pastaroji - labai retas augalus, išrašytas į Lietuvos Raudonąjį knygą. Šios rūšys skiriasi lapų forma, pasirenka skirtinį gyvenamają aplinką. Ilgalapė saulašarė geriau tarpsta drėgnesneje aplinkoje.

Apie saulašarę yra girdėjė daugelis, bet retas kuris yra jų matės. Sunču pastebėti nedidelę raudoną atspalvio lapų skrotele tankiamė kuminė kilmė. Tik prazdydės augalėlis turi 20 cm aukščio stiebelį su smulkiais baltais žiedeliais, kuriuos gali pastebėti atidėsimės keltautojas. Nepatingėkite pasilenkti ir apžiūrėti šio gamtos stebuklo. Nedidelį lapą, žvigantį rasa (graikų k. droza-rasa), atrodo visai nekaltais, todėl sunku patikėti, kad tai - balsiej, mirti nesantys augalo spastai. Atidžiai pažiūrėjė pamatymė, kaip įdomiai jie sudaryti. Viršutinė lapo pusė padengta raudonais plaukeliais, kiekvienu plaukelio gale yra pūslėlė su skaidriu ir klampiu skyssiu, tarsi mažu rasos lašeliu. Jo privaloti smulkūs vabzdžiai nutupia ant lapo, priliupia ir negali išsiuvalioti. Tuo tarpu augalas nesnaudžia: nejudriūs lapo krašai palengva pradeda riestis, pasiglimždamai savo auką. Susi-glaudus jo kraštams, viduje prasideda virškinimas. Saulašarės plaukeliai išskiria medžią, savo sudėtimi labai panašią į esancią mūšių skrandyje. Be to, augalo plaukelių jautrumas didesnis, nei žmogaus skonio receptorių liežuvio gale. Matyt, saulašarė yra didesnė smagurė nei žmogus. Visas virškinimo procesas teisiasi labai ilgai ir pasibaigia po kelijų dienų, kai ant vėl išskleidusio lapo iš varšo vabzdžio bus telikę tik sparneliai ir kojelės. Netrukus viliojančiai sublizges "rasos" lašeliai ir spastai laukia eilinių aukos.

Neskubėjime palikti saulases - tai ne vienintelė staigmena, kurią ji gali pateikti. Gyvendama neįprastomis sąlygomis - ant klampio, gyvos "dirvos" kuri visą laiką auga, storėja ir kyla, ji rado dar viena pristaikymo būdą, garantuojantį išlikimą. Kiekvienas metais saulašarės sakniastiebė viršinėje susiformuoja nauja lapų skrotele, o senojo apmissta ir sunyksta. Per metus stiebelis ugelė tiek pat, kiek ir kiminai - gyvoji dirva. Tai primena lenktynes, kurias visuomet laimėja saulašarė. Apžiūrinėdami stiebeli matome ir praėjusių metų lapų žymes. Atstumas tarp šių žymių parodo, kiek per metus užaugo kiminai. Tuo pasinaudoja mokslininkai, tiriantys pelkių gyvenimą.

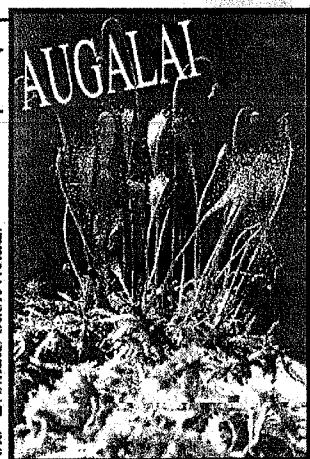

foto Bronius Sablevičius

Lietuvoje auga dar keletas mėsėdių augalų. Vienas jų - skendenis. Tai labai įdomus, bet mažai žinomas augalas. Jį galima rasti pelkėse arba nedidelioje stovinčio vandens telkinioje: balose, grioviuose. Nežydintis augalas yra beveik nepastebimas, nes jo lapai būna panirę po vandeniu. Tačiau antroje vasaros pusėje virš vandens iškyla stambių geltonų žiedų kekė, stebinant originalų grožiu. Tuomet nereikių praleisti progos susipažinti su šiuo apyrečiu augalu.

ANP auga trys skendenių (*Utricularia*) rūšys: balinis (*U. intermedia*), mažasis (*U. minor*) ir paprastasis (*U. vulgaris*). Iš pirmo žvylgsnio atskirti augalus sunku, nes skirtumai nežymūs. Balinis skendenis gaudomajai aparatai turi ant kurių šakelių o paprastasis - ant visų. Žydi jie skirtingai: pirmasis turi 2-6 žiedus su raudonomis juostelėmis, o antras gali pasipuikioti tankesniu žiedynu iš 5-10 žiedų. Skiriasi ir lapai. Peržydėjės skendenis subrandina sėklas, kurios čia pat išbyra i vandens telkinio dugnā ir sudysta. Ant išaugusiu ilgu žalų šakelių po kurio laiko susiformuoja maži 2-4 cm dydžio maišeliai. Dėl maišeliuose susikaupiančio deguonies skendenis iškyla i vandens paviršiu, nes neturi šaknų. Tačiau įdomiausia šiam augale yra jo "gaudomojo aparato" konstrukcija, išskirianti iš kitų vabzdžiaedžių augalų. "Gaudyvė" sudaro maišeliai, panašius į pūslėles, kurios uždegintos vožtuvais, apaugusiais jautriais plaukeliais, atsidarančiais į vieną (vidine) pusę. Nedideliam vandens gyvūneliui, dafnijai, ciklopui ar vandens blusai, prisilietus prie plaukelio, atsidaro vožtuvas ir vežiukas su vandens srove išturbiamas į pūslę. Gyvulinis paklūjia į tikrus spastus, nes kelia atgal nėra. Maišelio sienelėse esančios liaukės iščiulpia iš ištancio kūno reikalingas medžiagas, o kieja vabalio danga pašalinama. Skendenis gali augti ir be papildomo maitinimo, bet tuomet jis būna skurdus ir menka žydi. Rudenį plūduriuojančių šakelių galuose susidaro ziemojantys pumpurai, padengti lipniom glievėm. Jų padedami pumpurai priliupia prie vandens paukščių kūnų, kurie skendėti išplatina kituose vandens telkiuose.

Artima skendenių giminė yra paprastoji tuklė - *Pinguicula vulgaris*. Tai sparčiai nykstanti rūšis, išrašyta į Lietuvos Raudonąjį knygą. Pačios tuklės Aukštaitijos nacionaliniame parke kol kas niekas nerado, nors čia ir yra jos augimui tinkamų teritorijų.

Susipažinę su ANP augančiu vabzdžiaedžiu augalų gyvenimu, negalime pamiršti, kad šių nuostabinių augalų natūralių augimviečių naikinimas gali atimti iš mūsų unikalų gamtos kūrinį.

ANP botanikė Asta Survilaite

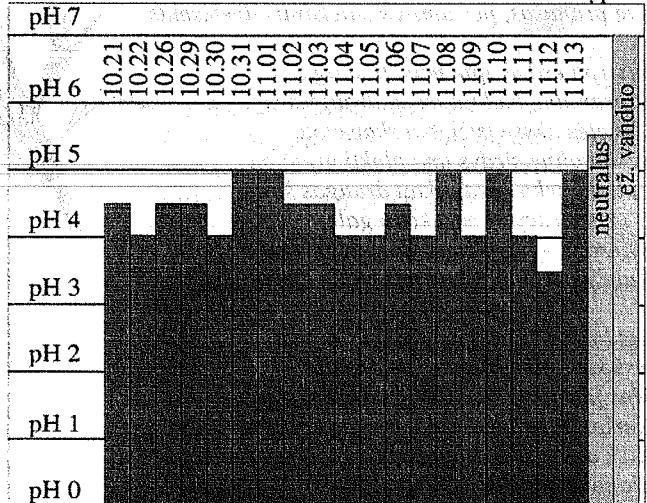
IGNALINOJE LIJO IR OBUOLIU SULTIMIS

Oras yra sudarytas iš daugelio skirtinų duju ir normaliomis salygomis jo sudėtis yra pastovai nuo pat gyvybės atsiradimo Zemėje. Orą sudaro 4/5 azoto ir 1/5 deguonių. Be to, ore yra ir nedidelį kitų duju kiekiai. Žmonės, gyvūnai ir augalai yra prisitaikę gyventi ir esant nelabai šviesiam orui. Dabar deginama tiek daug naftos, akmens anglies ir gamtinė duju, kad sieros dioksidu, azoto oksidu ir anglies dvideginio kiekis ore vis didėja. Visi šie teršiantys procesai sukuria tokius reiškinius kaip rūgštijosi lietus, "siltnamio efektas", ozono skylės.

Jau daugeliš, manau, suspėjo sužinoti, kad tai, ką gamta sukurė per milijonus metų, mes sunaudosime per keletą žmonijos kartų. Bet, vis tik, noriu priminti, - jei mes taip beatodairiskai naudosime kurą kaip dabar, tai nafta pasibaigia po 40, gamtinės dujos po 60, o anglis po 400 metų. Šitaip mes gan sparčiai sunaukinimės ne tik kuro atsargas, bet ir užteršime atmosferą, nes šios iškasenose yra iavarių cheminių medžiagų, kurios išskiria degant. Sieros yra naftoje ir angliese. Sudėgimus 1 kg anglies i orą patenkta 10 g sieros. Panaukės procesai vyksta, jei mes šildome savo namą kūrendami mazną ar važiuojame automobiliu, varomu dyzeliniu kuro varikliu. Katilinės, sudėgimus 1 l Mazuto, per savo kaminus išmetā į atmosferą 10 g sieros, o iš kurių kitų techninių kuro rūšių jos išskiria net 20 g. Regis, - lyg ir mazi kiekiai, bet Europoje kasmet vidutiniškai sudėgimais 1065 milijonų tonų anglies, 1118 milijonų tonų naftos ir 768 milijonai tonų gamtinės duju. O tai reiškia, kad per metus į atmosferą patenka apie 20 milijonų tonų sieros. Siera ore reaguoja su deguonimi - susidaro sieros dioksidai (toliau SO₂). Vyksta ir kiti neigiami procesai. Deginant kura temperatūra pakyla tiek, kad oro deguonis ir azotas jungiasi tarpusavyje ir susidaro azoto oksidai. Pvz., sudėgimus 1 kg gamtinė duju, į atmosferą išeidižiama apie 13 g azoto oksidų, jei fabrikus, namus ir elektrownes kūrenimės naftos produktais, tai iš 1 kg išskiria 3-5 g šios nuoaugindos medžiagos, nuažavus 1 km išmetama 2 g azoto oksido. Europoje per metus į atmosferą

Senųjų Ignalinos medžių (tieki spylgiuočių, tiek lapuočių) kerptumas gan didelis. Radome nuo 2 iki 6 kerpių rūšių. Radome ir

nukelta i p.11

Kritulių rūgštumas 1996 m. rudenį

atkelta iš p.10

žieviniu, ir lapiniu, ir krūminiu kerpėj. Palyginus miesto ir aplinkinių miškų medžių kerpėtumą, pastebėjome nemažus skirtumus. Miško medžių kerpės yra gerokai didesnės, gražesnės ir atrodo sveikesnės. Tenka daryti išvadą, kad Ignalinos oro užterštumas jau turi itakos aplinkai. Ypatingai medžiams, augantiems šalia gatvių, plentų, geležinkelio ir katilinių.

Norėčiau atkrepti ir manžus vaikus auginančių tėvų dėmesį. Jie turėtų žinoti, kad didžiausia išmetamųjų duju ir kenksmingų medžiagų koncentracija yra maždaug 1 m aukštyste. Tuo kenksminguoju dariniu yra priversti kvėpuoti visi vežimėliuose esantys bei vaikai iki septynių metų. Jei papildomai neapsaugote savo vaikų, tad nereiktų stebėti, kad šio amžiaus jie taip

dažnai serga kvėpavimo takų ligomis. Labai norėčiau galvoti, kad daugeliui buvo įdomi mano pateikta informacija, manau, ne viena ji turėtų priversti susimastyt. Prašau negalvoti, jog mes nieko negaliame pakieisti susidariusioje situacijoje. Pradėkime nuo elementarių ir mažiausiu dalyku. Dažniau važinėkime dviraciiais, pagalvokime kiek ir kuo kūrenti, savo krosnis, taupykime vandenį ir t.t.

Prof. Česlovas Kudaba sakydavo, jog nuo to, kad Amerikos universitetai paruošė dešimtus šimtus ekologijos specialistų, niekas nepasikeis. Turime patys būti ekologais sau, savo vaikams, savo šliai.

Violeta Kreivienienė

Sieros išmetimai 1992

Kuo tamseis yra pilka spalva žemėlapyje, tuo daugiau ten išmetama sieros.

Vienetai: kg/km²

Daugiau
5000

2000-5000

500-2000

100-500

0-100

Vandenynas

Nera duomenų

MEIRONIŲ VELNIAI TARAMINIS?

ANP Meironių kaimo žemėse yra vieta, kurioje gyvena velnias ir visa jo šeimyna. Tai - Juodyno ir Taramos ežerai bei aplink juos esančios "šlapios vietas", kaip sako vietiniai gyventojai. Apie velnio išdaigas naktigonių metu jau rašėme "Ladakalnio" Nr. 4(50) numerijoje. Nepalikdavo ramybėje velnias kaimiečių ir žiemą. Štai ką papasakojo Juozas Pelanis, gim. 1932 m.:

"Mana tievas paposa kaja, kad anais laikais gyvena velnias aplink Taramos ažerą. I sugalvoja anas vaikus iš Taramos Juodynan pervežt. Būva žiema. Raikieja ragucią, a velnias jų neturi.

Sugalvoja velnias nuveit Meiranysna ir Kriauciūnus ragucią pasiskolint. Kriauciūnai dave jam ragutes. Veže anas vaikus iš Taramos Juodynan apverstom ragutem. Ragutes sulaužę. I atadave atgal sulaužytas ragutes. Kriauciūnai velnį išvyja i daugiau jam ragucią neskolina."

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO SENIEJI MIŠKO VERSLAI DERVOS IR TERPENTINO GAMYBA

1950 metais Palūšės kaime, Lūšių ežero pakrantėje buvo pradėtas statyti dervos ir terpentino distiliavimo cechas, kuris buvo baigtas statyti 1952 metais. Dirbo šiame ceche 5 darbininkai, 4 kūrėkai ir 1 pagalbinis darbininkas. Prisiminimų autorius B. Bečelis šiame ceche dirbo 1950 - 1960 metais. Kiti darbininkai - Palūšės kaimo, gyventojai: S. Rastenis, R. Razvanovičius, B. Žebrauskas, V. Vaikutis, B. Kriauciūnas. Darbo užmokestis tuo metu buvo nemažas - 150-200 rublių per mėnesį.

Kitas prisiminimų autorius - A. Rakita dirbo 1975-1980 metais dervos-terpentino gamyboje Antalydės kaime Švenčionių rajone, Labanoro giriuje.

Dirbo eiga Palūšėje ir Antalydėje šiek tiek skyrėsi. Antalydės kaime dervų ir terpentiną gamindavo tik žiemą, o vasaros metu atlikdavo paruošiamuosius darbus: traktoriais raudavo medžių kelmus, remontoudavo krosnį. Kelmus raudavo išpuvusių, nes tokiuose kelmuose daugiau smalos. Kelmus prie krosnies suveždavo mašinomis. O i Palūšės cechą kelmus atveždavo gatavus - pagamintus Antalydėj, Zarasų ir Ignalinos miškų ūkiuose.

Dervos ir terpentino gamybos technologija buvo tokia: pagalbinis darbininkas atveždavo arkliu susmulkintus 0,5 m ilgio kelmus prie krosnies-kameros, kuri buvo vadina retorta. Žr. B. Bečelio nupieštą krosnies sandarą. Krosnis buvo 6 m aukščio, 4 m pločio, turėjo nelygų dugnā, du langus: viršų ir apačioj. Kelmus sudėdavo į dėžę, po to elektriniu telferiu (kranu) užkeldavo į krosnies viršu. Krosnies viduje kelmus sudėdavo labai tvarkingai, iki 20-22 m³. Krosnies dangtis uždaromas, aptepamas moliu, kad į krosnies vidų nepatektų oras ir krosnis neužsidengtų. Taip buvo dirbama Antalydės kaime.

Kūrenti krosnį pradedama vakare. Po dešimties valandų

Kiti Meironių kaimo gyventojai - Marijona Kriauciūnenė, gim. 1912 m., nesutinka, kad velnias iš jų skolino rogutes ir sako:

"Saka, nuveja in žmogų. Tai gi saka, Gaveikienuosna, ne in mus jau. Saka, (velnias) nuveja:

Raikia man vaikai vežtie. Nu, ragutes kur? Kur?

Nu, jau kur ragutes, pasake. Tai anas ragutes pasieme. Tai anas ragutem ne kaip raikia važiava, ale atverstom ragutem. Nu tai tada iš Juodyna Taramon vežė vaikus, velniukus. Paskum tos ragutes ton pacion vietan šeiminykui."

Seniau ištisus metus velniai žmonėms neduodavo ramybės. Kažin, ar šiai laikais taip pat?

Etnografas Žilvinas Bulavas

pradeda skirtis terpentino garai, o dar po dviejų parų - ir dervų. Skiriantis terpentiniui, į krosnį malkų dedama mažiau. Prie krosnies buvo įtvirtinti termometrai. Terpentinas pradėdavo skirtis esant +180°, o derva tekėdavo 6-8 valandas esant +280°-300° temperaturai. Tokiu būdu kelmai virdavo krosnyje 3-4 paras. Iš kelmų likdavo anglis.

Krosnis turėjo keletą vamzdžių. Ant jų buvo uždedami kibrai terpentiniui ir dervai. Krosnies apačioje buvo anga pro ją matydavosi, kaip pradeda tekėti derva, lenkų darbininkų (Antalydėje) vadina varvolka.

Kaip buvo pažymėta, terpentinas iš pradžių išsiskirdavo garų pavidalu. Šalia krosnies stovėjo didžiulė statinė su šaltu vandeniu, kuris atšaldydavo garus, o jie "gyvatuku" cirkuliuodami virsdavo skystu terpentinu. (Krosnis ir statinė buvo sujungtos vamzdžiais). Šios reakcijos metu susidaręs vanduo buvo rūgštaus skonio. Iš šio vandens Palūšėje darbininkai gamindavo acetato miltelius: rūgštų vandenį užraugdavo didžiulėje vonioje su kalkėmis. Turinį gamindavo iki tirštos masės. Reikiama kokybei nustatyti naudojo lakmusą. Reikiama tirštumo masę džiovindavo ant krosnių skardose granulių pavidalu. Po to granules supilstydavo į maišelius. Milteliai buvo siunčiami į Rusiją. Šie acetato milteliai Palūšėje buvo gaminami tik keletą metų, nes tai labai sunkus ir kenksmingas sveikatai darbas.

Iš 22 m³ kelmų, pagal B. Bečelio pasakojimą, buvo gaunama 1-1,5 t terpentino, 1,5-1,8 t anglies.

Pagal A. Rakitos pasakojimą, iš 22 m³ kelmų gaudavo tris statines terpentino (500 - 600 l), dervos - apie porą statinių. Terpentino savybės: skystumu panašus į vandenį, gelsvai rudas,

nukelta į p.12

pilstomas į metalines statines. Dervos savybės: juoda, panaši į tepalą, buvo pilstoma į medines statines. Vienam kartui pagaminti terpentiną ir dervą, reikėdavo sudeginti 15-20 m spygliuočių ir lapuočių malkų. Katilinę darbininkai vadino "šulerka". Kūrėkai turėjo labai ilgą žarsteklį maišyti malkoms. A.Rakita prisimena, jog baigus virti kelmus, tekdavo išlikti į krosnį iškrauti anglį. Kartais lipdavo ir į karštą krosnį. Anglis buvo kraunamas rankomis į vežimą. Arkliu išveždavo į sandėlį. Tai buvo labai juodas darbas.

Terpentiną pasiimdamo Alytaus gamykla perdirbimui, derva iškeliaudavo į Rusiją. Šiek tiek dervos įmavo Klaipėdos virvių gamykla. Anglis buvo naudojamas fermų apkūrenimui.

Terpentiną ir dervą gyventojai naudojo buityje: terpentinu dažydavo namų sienas, grindis. Tai apsauginė priemonė nuo puvimo.

A.Rakita prisimena, jog

dažnai žmonės atvažiuodavo pas juos į Antalydę prašyti dervos. Derva tekdavo laivus, aptepdavo naujų namų sienas, kurios išgaudavo tamsiai geltoną spalvą. Taip paruoštą namą laikydavo kelis metus, apsaugodavo nuo drėgmės.

A.Rakita šio darbo išmoko pradėjės dirbtį Antalydės kaime iš vietinių darbininkų. B.Bečelio prisiminimais - palūšiečių šio amato mokyti buvo atvykę meistrai iš Druskininkų.

Šiuo metu Palūšėje išlikę vienas šio cecho pastatas Lūšių ežero pakrantėje. Tai gyvenamasis pastatas.

Šio rašinio autorė prieš 4-ius metus pravažiavo Antalydės kaimą ir jai teko pamatyti krosnies (retortos) liekanas - surūdijusį geležies gabala. Deja, tuo metu niekas nepagalvojo, jog reikėjo išsaugoti šio įdomaus ir sunkaus verslo prisiminimą - krosnį.

Rita Ramanauskienė

TAI IDOMU SALDU, GARDU IR SVEIKA

Visi žinome, kad medus ir gardus, ir svaigus, ir nuostabus vaistas. Pasirodo, kad stebukladarės bitės, nešdamos medų iš atskiro augalo, perduoda ir augalo gydomąsias savybes. Ko gero, jas išryškindamos ir sustiprinādamos. Tad šandien dar truputį apie medų.

Liepių medus - gydančioji ir profilaktinė priemonė persalus ir gydant plaučių ligas.

Baltuujų akacijų medus sėkmingai naudojamas kaip raminanti priemonė, esant nervų sistemos susirgimams bei diečiniame vaikų maitinime.

Esparetų medus gerina krauju apytaką, turi šlapimo bei prakaito išskyrimą skatinančių savybių, stiprina kapiliarus.

Grikių medus efektivai gydo odos susirgimus, trofines opas, pūvančias žaizdas ir t.t., puikus antispektikas.

Avicėlių medus naujodamas gydant viršutinių kvėpavimo takų susirgimus, stomatitą, griąj.

Barkūnų medus su- teikia gerą terapinį poveikį esant žarnyno atonijai, pakeičia vidurius liuosuojančius vaistus, efektyvus gydant širdies susirgimus.

Garstyčių medus padeda pašalinti iš organizmo tok- siškas medžiagas, gerina inkstų

darbą, naudojamas kaip šlapimą varanti priemonė.

Liucernų medus teigiamai veikia kepenis, naudojamas kaip tulžies išskyrimą skatinant priemonę.

Dobilų medus - efektyvi priemonė gydant ginekologinius susirgimus, hemoroju, o taip pat kaip dietinis produktas.

Eželinų medus - nuostabi priemonė gydant širdies kraujagyslių susirgimus, neurozes (kaip raminantieji).

Facelių medus naudojamas kaip dietinis produktas, sergeant skrandžio bei žarnyno ligomis.

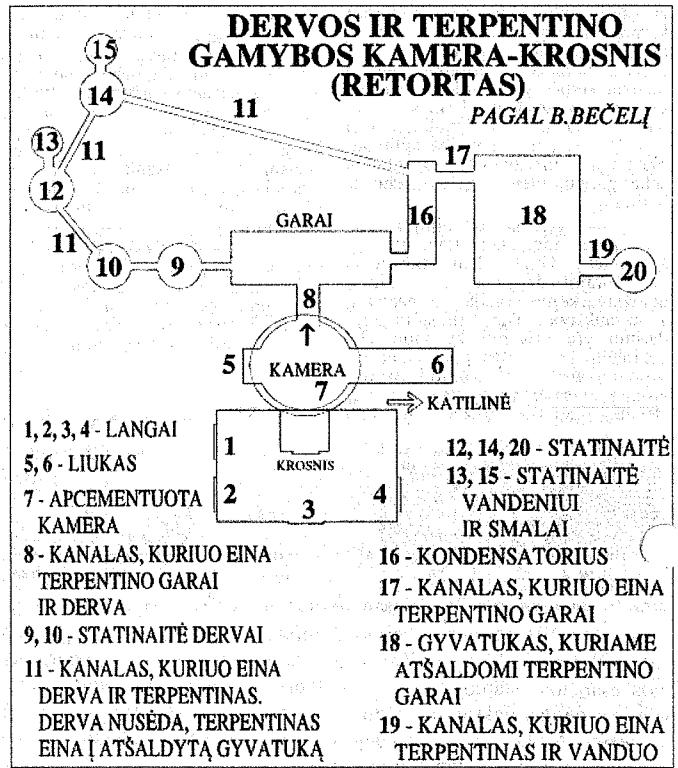
Pienių medus naudojamas išsekusio organizmo jėgų atstatymui, pooperaciniams ligoniams, senukams ir vaikams.

Saulėgrąžų medus naujodamas sutrikus medžiagų apykaitei ir kaip bendrai stiprinantis.

Rapsų medus teikia teigiamą efekta esant vari- kozinėms žaizdoms, gera šlapimo išskyrimą skatinant priemonę.

Pievų medus reguliuoja žarnyno darbą, teigiamai veikia kepenis, geras antispektikas.

Tonizuojančiai veikia medus iš kalnų, o medus iš ženšenio žiedų didina protines ir fizines galias, gerina miegą, regėjimą, apetitą, pašalina ūžimą

ausyse, galvos skausmus, pakelia bendarą tonus. Jis naudoja po vieną arbatinį šaukštelių 2-3 kartus dienoje.

Plutarchas galvojo, kad pirmas gérimas, kurį sugalvojo žmogus, tai buvo medus, atskiestas vandeniu. Jo liudijimu ir senieji romiečiai labai mėgo medaus vynus. Strabonas (I a. pr. m.e.) papasakojo mums apie kelty ir senovės germanų gaminamus gérimus iš medaus. Špējama, kad i mūsų kraštus medaus gérimali atėjo iš Vokiečių per Lenkiją. Yra duomenų, pasakojančių kokiaisiai kiekiais ir koks asortimentas medaus gérimų (gira, alus, išsistovėjęs midus, aviečių midus, vyšnių ir kt.) buvo vartojamas. Šiandien siūlome Jums "Tikro vienuolyne midaus" receptą.

Imame patį geriausią medų, be jokių vaško priemaišų. I gerai išplautą geležinį ar varinį puodą ipliame 1 gorčią (apie 3,3 litro) medaus ir du gorčius vandenį, išmaišome ir pastatome ant ugnies. Po to, kai užverda, reikia virinti ant mažos vienodos ugnies 3 valandas. Praėjus šiam laikui, i medų jėdame 6 lotus (maždaug 77 g) apynių, išrišti į retą audinį. Skepetaitė turi būti ir švariai nuplautas akmenėlis, kad apyniai liktų dugne. Virti valandą ir paliki.

Kol midus dar užtektinai šiltas, reikia jį perkosti į medinį ar stiklinį indą. Jis turi užpildyti 4/5 indo ir pastatyti į

šiltą (apie +18, +20°) vietą.

Maždaug po 2 dienų midus pradedą putoti (fermentuotis). Laikant šaltoje vietoje jis paprasčiausiai apipelys. Paprastai šiam procesui reikia nuo 3 iki 5 savaičių. Po 3 savaičių reikia paklausyti - jei medus stipriai "triukšmauj", paliki jį ramybėje, o jei nustoti šnypsti ir jau jauciamas meda bei stiprumo kyapas, tai reiškiajis paruoštas.

Prieš košiant, į tuos tris gorčius iplilama stiklinė arbatos esencijos. Jai paruošti reikia 1 šaukštelių arbatžolių ir stiklinės verdančio vandens.

Medaus tirščių maišyti nereikia, tik atsargiai nupilkite ir perkoškite per flanelę. Tai pakartokite keletą kartų. Perkoštas midus jau tinka vartojimui, bet po pusės metų jis bus puikus, o po metų - nuostabus. Kuo ilgiau jis bus laikomas, tuo puikus gérimas bus - nors ir po 20 metų.

Pagal užsienio spaudą paruošė Dalia Savickaitė

Žmogaus ekologija

ORGANIZMO PASTENIO TARNYBA

Oda kvépuoja, gina, šildo

Džiaugiai tik pragyvenę didžiąją gyvenimo dalį suvokiame, kad oda ne tik pats didžiausias, bet ir labai svarbus organas.

Oda gina organizmą, yra lyg barjeras tarp jo ir supančio pasaulio. Viršutinis odos sluoksnis beveik nepraleidžia vandens. Todėl mūsų organizmas, kurio didžiajai dalij, kaip žinia, sudaro vanduo, neįsdižiuva esant karščiams ir neįsbrinksta vandenye. Dėl savo unikalių sandaros oda ne tik gali apsaugoti organizmą nuo aplinkos poveikio, bet atlieka ir kai kuriuos "mainus" su aplinka. Oda reguliuoja kūno temperatūrą, neleidžia jam perkaisti ar persalti. Per odos poras su prakaitu išskiriamos kenksmingos medžiagos. Kai sutrinka inkstų veikla, oda daug gausiau išskiria vandenį ir salina nereikalingas medžiagas.

Oda gina organizmą nuo mikrobų ir nuo saulės spinduliu, labiausiai nuo ypatingai pavojingos jų dalies - ultravioletinių spinduliu. Šią "gynybinę" funkciją atlieka lastelės esanti ypatinga pigmentinė medžiaga - melaninas. Mes sakome, kad deginamės, o tai tik oda mus gina nuo ultravioletinių spinduliu pertekliaus. Mažas jų kiekis reikalingas, kad organizmas galėtų gaminti vitaminą D. Kaip ir kiekviena pasienio tarnyba, oda ne tik apsaugo kūną nuo neigiamo poveikio, bet ir saveikauja su supančiu pasauliu, perduoda informaciją apie jį. Šią funkciją atlieka daug įvairių receptorų. Odoje yra receptorių, į smegenis perduodančių informaciją apie temperatūros pokyčius, prisiliestimą, skausmą. Jų pagalba žinomas gauna daug informacijos apie reiškinius, vykstančius aplinkui.

Visai nenuostabu, kad oda dažnai nusako ir organizmo sveikatos būklę. Odos spalva, tankumas, sugebėjimas formuoti raukšles, paprirkimas, plaukuotumas nusako daugelio organų būklę. Sergeant gelta, oda pagelsta, kai kuriomis kitomis ligomis - bronzinė. Mėlynai-pilkai odos spalva liudija apie širdies veiklos bei kvėpavimo sistemos sutrikimus. Vienais atvejais oda sausa ir kiepta, kitaip - siltā ir drėgna. Sutrikus inkstų veiklai, oda išgauna specifinį kvapą. Visos alerginės reakcijos taip pat atsispindi odoje.

Truputį iš detektivų praktikos

Pasižiūrėję į delnus galime matyti įvairias vaseles ir kalveles. Tokie pat deriniai yra ir ant kojų padū. Odos "piešinys" gana gerai matosi ant kiekvieno žmogaus rankų. Labai panašūs dvynių rankų piešiniai. Daugelis paveldimų ligų keičia rankų piešinį. Ypatingai chromosominės ligos, pvz., Dauno sindromas. Ši liga taip pakeičia rankų piešinį, jog pagal jį galima net diagnozuoti liga.

Mes taip pat keičiame oda

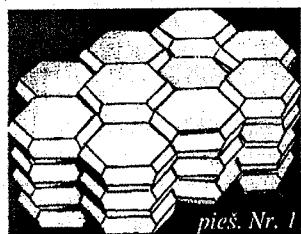
Oda, arba derma (nuo graikiško demnis) sudaryta iš dviejų sluoksnų. Viršutinių (išorinių) sluoksnų vadina epidermii, žemutinių (vidinių) vadina oda arba derma. Epidermii taip pat sudaro keli sluoksniai. Žemiausiane epidermio sluoksnys lastelės pastoviai dalinasi. Naujai susidariusi lastelės keliauja į viršutinį sluoksnį, išstumdamas ten buvusią. Taip palaiapsniui "senos" lastelės atsiduria viršutiniame sluoksnelyje. Jos palaiapsniui ragėja ir todėl odos paviršius būna padengtas suragejiuomis kielemis, kurios gina žemiau esančias nuo mechaninio ir cheminio poveikio. Atitarnavusios savo laika, šios lastelės užleidžia vietą naujomis, atkeliaujančiomis iš epidermio gilumos. Maudantis viršutinės lastelės nubryra ir būna nuplaunamas.

Šiu procesu pasėkoje (lastelių dalijimosi epidermio gilumoje ir nubyrejimu paviršiuje) visos epidermio lastelės praktiskai atsinaujina. Žmogus šiam procesui sugausta mėnesį, t.y. kas mėnesį mes pakeliame savo oda. Taip, oda keičia ne vien gyvatės.

Mūsų kūnas yra "sukausytas" savo išorinei šarve, sudarytame iš 14-kampių stulpelių, kurie iš viršaus atrodo lyg šešiakampiai žvyneliai. Šie žvyneliai jungiasi vienas su kitu bei apatiniais sluoksniais taip apsaugodami mūsų organizmą nuo nepageidautino išorės poveikio. (Žr. piešinį Nr. 1).

Kiekvieno žmogaus organizme yra apie 3 milijonus prakaito liaukų. Kūne jos išsišedėsčiusios netolygiai. Pavyzdžiu, viename delno odos cm² jų yra 500, kurių yra mažiau. Šios liaukos palaiko pastovią kūno temperatūrą, per jas išgaruoja vanduo, pašalinami medžiagų apykaitos produktai.

Epidermyje randame ir tokius lastelius, kurios vadinamos melanocitais. Jos gamina ypatingą - juodą pigmentą (melaniną). Epidermyje esančios melanino granulės nulemia odos spalvą. Baltaodžių žmonių odoje melanino daug mažiau nei kitų rasių atstovų odoje. Ultravioletinių spinduliu paveiktoje baltaodžių žmonių odoje atsiranda daugiau melanino - jdegama. Paprastai brunetai jdega greičiau nei blondinai. Būna, kad paveiktas ultravioletinių spinduliu melaninas nevienuodai pasiskirsto odos paviršiuje - atsiranda strazdanos. Melanino sintezę kontroliuoja atitinkamas genas. Jei veiklai sutrikus, atsiranda albinosis. Jų yra ir gyvulų ir žmonių tarpe. Jų odoje visai nėra melanino, jei nejdega, jų akys raudonos. Albinosų yra visose rasėse - net negrai būna balti! Akijų spalva taip pat priklauso nuo melanino tankumo raielynėje. Jei jo nėra, tai persišviečia kapilių tinklas ir akys atrodo raudonos.

pieš. Nr. 1

Kas "auga" iš odos?

Odoje yra plauko folikulas (svogūnėlis). Jis atsiranda kai epidermio lastelės jauga į dermą, į poodinį audinį. Tokiu "svogūnėliu" prisėtas visas žmogaus odos paviršius, bet toli gražu ne kiekvienas jų užaugina pilnavertį plauką. Bet jei epidermij pažeidžia (žaizda, nudeginimas), tai gilumoje esančios svogūnėlio lastelės užaugina naujų plaukų.

Plaukas auga todėl, kad dalijasi lastelės svogūnėlio viduje. Lastelės kyla į viršų per išorinę angą. Stumdamos viena kita lastelės vis tolsta nuo maitinimo šaltinio ir virsta į keratiną. Vyksta tas pats procesas kaip ir epidermijo suragėjime, tik lastelės išsišedėsta kitaip ir sudaro plauką.

Plaukų spalvą nulemia pigmentas, esantis svogūnėlyje. Sunkiausiai darbą nudirba tas pats melaninas, atspalvius sukuria geltonas pigmentas - feomelaninas.

Žmogui senstant, melanocitai praranda savybę sintetinti melaniną ir žmonės pradeda žilti. Šios procesus kontroluoja genetika. Taigi būna ir paveldimas ankstyvas žilumas. Gerai žinomas paveldimas požymis - jaunu žmonių plaukuoje atsirandanti žila sruoga.

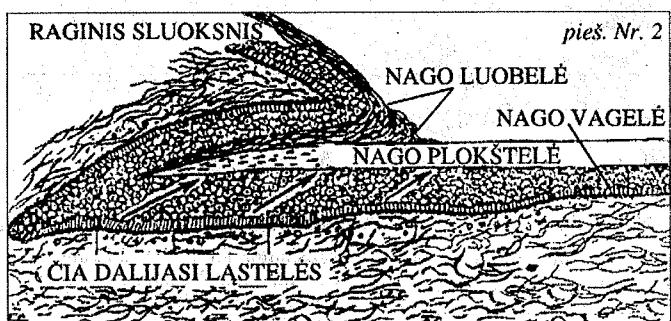
Genai kontroluoja ir plaukų gausumą ir nuplikimą. Nuplikimas, beje, siejasi ir su vyro lytinės hormonų aktyvumu. Specialūs tyrimai parodė, kad po kastracijos, kai nebesigamina vyriškieji lytiniai hormonai, vyrai nebeplinka. Jei jų organizmą išvedamas vyriškas lytinis hormonas, atvirkiščiai - plikimas progresuoja.

Liaudyje šnekama, kad skutimas ir kirpimas skatina plaukų augimą. Tyrimai rodo kita - plaukuotoje galvos dalyje plaukas auga pastovių greičiu - 0,4 mm per parą.

Plaukai auga atitinkamu kampu. Toje pusėje, į kuriai pakreiptas plaukas, paprastai yra ir riebalinė liaukutė. Ji išskiria riebalus, kurie sutepa viršutinių odos sluoksnų, kad nebūtų išgarinama per daug vandens, sušildo esant šaltam orui. Šio "tepalų" dėka galvos oda neperdiržiūna ir nesuskeldi.

Beveik kiekvienas plaukelis turi mažutį vėduoklės pavidalo raumeninio audinio kuočieli, kuri vadina raumeniu, pakeliųčiu plaukų. Kai tas raumenas susitraukia, išstumiamas papildomas riebalų kiekis ir plaukas juda statmenai odai (plaukai stoja piestu), atsiranda žasies oda. Šio raumenas susitraukimą stimuliuoja šaltis, ryškūs emocinai išgyvenimai, papildomas adrenalinuo išskyrimas.

Dar vienas specifinis odos darinys - nagai. Kūdikiui nagai pradeda formuotis jau motinos kūne (maždaug 3 mėnesį). Epidermis, dengiantis vidinių pirštuko galą, ištrūžia kampu jauga į žemai esančią dermą, formuodamas nago vagelę. Epidermio lastelės sudaro gilią šios vagelės sienele, dauginasi ir virsta nago matrica. Matricos lastelės nuolat dalijasi - išorinės virsta į nago medžiagą keratiną, jis būna išstumiamas iš nago vagelės ir šliaužia išilgai vidinio piršto paviršiaus, tuo pat metu būna stipriai prisivirtinės prie matricos. Taip auga nagas. Epidermis, kuriuo juda nagas, yra vadinamas nago lože. Jis sudarytas iš pačių giliausiu slouoksnį, o pats nagas pakeičia jo suragėjusį slouoksnį. Oda suformuoja vaseles ir išilgai nago. Laisvai augantis nagas dažniausiai išlenda už piršto galiuko (žr. piešinį Nr. 2).

Per savaitę nagas užauga maždaug 0,5 mm. Rankų nagai auga greičiau nei kojų. Ir tie ir kiti greičiau auga vasarą nei žiemą. Nagų augimo greitis priklauso nuo daugelio faktorių - amžiaus, užsiėmimo, hormonų kiekių. Nagų augimas gali sutrūkti sergeantai kai kuriomis ligomis, net žmogaus psichikos būklė koreguoja nagų augimo spartumą.

Dažnai sergama įvairiomis infekciniemis grybelinėmis nagų ligomis. Jos reikalauja specialaus gydymo. Avint nepatogiai avalynę iškrypsčia kojų pirštai ir nagas dažnai jauga į dermą. Tenka nukirpti dažni matricos, kur nebeatvarsistato. Nagas keičia formą.

Ne tik plaukai ir nagai, bet ir oda turi savybę regeneruoti - atsistatyti pažeistose zonose. Kai žaizda sėkminges gyja, palaiapsniui atsistato ir epidermio slouoksnis. Kai glijimas vyksta lėtai, reiškia, kad ir epidermis sunkiai formuoja, ir tokiai atvejais žaizdų ir nudeginimų vietose lieka randas. Jei žaizda didelė, tai stengiamasi jos kraštus sutraukti, o i nudeginimų vietas perkeliama to paties žmogaus oda iš kitų kūno vietu. Kiek mes skolgingi savo odai! Reikia labai atidžiai ją prižiūrėti. Bet tai jau kito pokalbio tema.

Pagal užsienio spaudą paruoše Dalia Savickaitė

BROLIO PRANCISKaus PASTOGĖJE KŪČIU TIESA

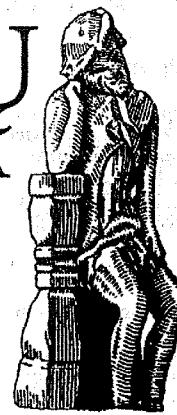
Advento laiptais leidžiamės vis giliu i save, vis giliu į tylo, kol atsiduriame ant paškutinio - Kūčių vakaro laipteliu. Tai kritinis mūsų gyvenimo momentas. Mūsų protėviai, suprasdami būties esmę, sėdėdavo etapais skamoniąsi stengdamiesi išlaikyti skaistą. O ką ta skaista? - paklaus ne vienas. Lietuviai skaistą suprato kaip palaimingą būseną, kai žmogus esti vienybėje su bendra visuma, kai pajauta esąs Dievo šviesos, grožio, tyrumo dalis, kai netapatina savęs su kūnu, jausmas. Kai išgyvena pirmokyštės, rojines būsenos, lyg laimės salos, gaivinamos rytmečio rasa dvelkimą.

Kaipgi mūsų protėviai įžengdavo į šią būseną? Visi žinome, kad Kūčių diena - trumpiausia, o naktis - ilgiausia. Saulė žemiusiakai pakyla virš horizonto, visi gamta yra nuvargusi, nusikalėjusi iki žemausio taško. Panaišiai yra ir su žmogumi. Kūčiose sprendžiamas prieštaras tarp kūstis (liesetė) ir kusti (atkusti, atginti). Esminis dalykas cia yra susitaikymas, vidinė rimtis. Mūsų senoliai susitaikydavo su visais kaimynais, dovanodavo skriaudas, atiduodavo skolas, tarsi prieš mirti, užbaigdavo visus darbus. Taip buvo atskaitoma su priejusiu gyvenimo tarpsniu.

O ar mes esame taip pasiruošę, kad kaip kvečio grūdas, kritis į žemę, apmirtume, idant duotumie gausių vaisių? Ar pasiruošę, išgirdę Kristaus:

"Lozoriu, išeik", išsivaduoti iš savo aistru, geismu pančiu? Ar advento keliais eidami pamastēme, supratome, kad esame pavergti šio pasaulio vilionui, malonumui? Ar kilo noras išsivaduoti nuo jū ir šaukti, kaip šaukė Jericho neregys: "Dovyo sunau, pasigailėk manęs", o supratę, kad esame akli Dievo šviesai, į Jėzaus klausimą: "Ko nori, kad Au padaryčiau", atsakytume: "Tebūnė, kad praregčiau" (Mik. 10, 51). Betgi Kristus nori duoti dar daugiau. Jis sako: "Jei laikytės mano mokslo, jūs iš tikro busite mano mokiniai, jūs pažinsite tiesą ir tiesa padarys jūs laisvus" (Jn. 8, 31-32). Tik pažinę šią būties tiesą (aukos ir meilės dvasią), sukursime ramybę širdyje, atgaivinsime rojinę skaistą, kur "Aš ir tevės esame viena" (Jn. 10, 30).

Štai mes jau stovime adventinio šulinio dugne - Kūčių išvakarėse. Aplink visiška tamsa. Gal mumyse vis dar kunkuliuoja išprastas gyvenimo ritmo chaosas, vis dar skubame, ieškome būzino kontaktų, silkių... O jau pats laikas apmirti, ir, kaip sako apaštala Paulius: "apsivilkti nauju žmogumi", kad dar drąsiau sušuktume: "Aš gyvenu, tačiau nebe aš, o gyvena manyje Kristus" (Gal 2, 20). Kad štai išvyktų -

būtinas visiškas apmirmimas.

Kūčių dieną ir įveda mus į šį virsmą. Šią dieną negalima nieko valgyti, dirbti sunkiu darbu, negalima skolinti. Skolinimas taip pat susieja žmogų su praeitim, sudrumsčia jo vidinę tylo. Su skolintu daiktui atiduodi ir savo laimę sako paprotys.

Pamažu užslenka vakaras. Moterys, būdavo, tvarkosi pirkioje, ruošia valgius Kalėdoms ir Kūčių vakarienėi. Svarbiausias jų - Kūčia. Ją virdavo iš visokių grūdų; žirnių, miežių, rugiu, klyčių, aguonų ir pasalindindavo medum. Vyrai gi dar paryčiais priskaldydavo malkų visoms šventių dienoms, paruošdavo pašarų gyvuliams, apraišiodavo obelis, aptvarkydavo sodybas, kūrenė pirti. Temstant pirma vyrai, po jų moterys prausiai, pirtyje, persirengę švariaus marškiniais, šventiniuose drobiniais drabužiais.

Taip sukuriama šventinė sakrali atmosfera, kad metų sandūros slenkstis būtų peržengtas ne tik mariai sažinė, bet ir švariu kūnui - po šventės prasideda naujas, jau skaistaus gyvenimo etapas.

Passibaigus prausynoms, dengiamas stalas. Po balta linine staltiese paruošiama kūtelė Viešpačiui. Visi sėdasi ir laukia. Laukia ženklą. Ir jis ateina, užteka Vakarinė žvaigždė - Betliejaus šviesa. "Aš esu pasaulio šviesa" "Mano karalystė ne iš šio pasaulio" (Jn. 18,36) - skelbė ji Jėzaus lūpomis. Atsistokite tada, išjunkite televizorius, radijus... Pajuskite, kaip spengia tylo ausyse ir kaip tuščias mūsų vidus. Pabandykime ši vakarą gyvent vidiniuose savo turtuose (daina, išmintimi, papročiu, žaidimu, burtais). Neijunkime televizorių, o švente šveskime, šventotume, kol dar Kalėdų naktis neužklupo.

O tuo tarpu dangus lieja šviesą, rasoja iš savo aukstybių lietumi tiesos, gaivina išdžiūvių žemę ir sielas. Atverkite širdis - jau laikas! Apsikabinkite, ateiskitė vieni kitiem kaltes. Paruoškime meilei kelią ir vietą prie stalo. Priglauskime prie širdies tuos, kurie nuo mūsų taip skaudžiai kentėjo, pamilkime mus nėmylinčius. Tebus mūsų ratas prie stalo tikroji kūtelė ramybėi ir džiaugsmui.

Taigi Kūčios, tarsi Kalėdų prieangis, Dievo karalystės mūsų širdyse raktas. Tod budėkime ir slépinčiai Kūčių naktį dar kartą išklausykime i Pauliaus žodžius: "Dievo Karalystė nėra valgymo ar gėrimo dalykas, bet teisumas, ramybė ir džiaugsmas šventotojo dvasioje" (Rom 14, 17).

Gintautas Mackonis

ANP KRONIKA

Š.m. vasario mėnesį Minčiagirio girininkijoje vyko Užgavėnių šventė. Tradiciškai buvo deginami laužai, valgomai blynai.

Tarptautinė moters dienai ANP vyrai savo dėmesiu pagerbė moteris. Kiekvienai praskaidréjo ši diena, pažvelgus į tyra gvazdiko žiedą.

Minint Žemės dieną, buvo suorganizuota talka. ANP darbuotojams talkino Vidiškių moksleivai. Atskiri ANP administracijos skyriai tvarkė tolimesnes teritorijas.

Gegužės mėnesį baigėsi vaikų ekologinio plakato konkursas. Nugalejo Ignalinos Č.Kudabos vidurinės mokyklos moksleivės D.Panavaitė ir M.La-

kauskaitė, 8a R.Strelčiūnaitė, 7a L.Panavaitė, Vidiškių mokyklos moksleivis A.Baronas, paskatinamaja premija apdovanotas R.Veževičius.

Gegužės 26 d. Meiro-

nių kaime vyko Sekminių šventė. Nors pylė baisus lietus, žmonės susirinko I.Lukašavičienės kluone.

Pusiasalyje apvainikavo karves, paragavo sūrio, pašoko.

Birželio 15 d. Palūšėje ANP turizmo ir rekreacijos centre vyko didelė sezono atidarymo šventė. Šventės organizavimą parėmė Ignalinos afominė elektroline ir AB "Geležinkelio" apsaugos želdiniai". ANP direktorių sveikino Žemės ir Vandens dievai, koncertavo Ignalinos kultūros namų saviveikliniai kolektyvai, Palūšės kaimo dainos

kolektyvas "Vyturiai", Jungėnų kaimo kapela, ansamblis "Sodžius", dainavo G.Juoda galvis, "Sandruodus" kaimo kapela, jaunimas iki aušros linksminosi diskoteikoje. Šventė praėjo smagiai.

Birželio 23 d. į Ginučių malūna rinkosi kaimo gyventojai ir ANP darbuotojai Jonų pagerbti. Linksmą daina ir šokį lydėjo gardus žuvienės kvapas. Nors lietus ir vėl buvo negailestingas, bet žmonės linksmai krutėjo ir paparčio žiedą surado. Jaunimas saulę nuo piliaukalnio pilydėjo.

Vidurvasary grupė ANP darbuotojų lankėsi Vengrijos sostinėje Budapešte, ten vyko tarptautinė gamtos, medžioklės ir žūklės paroda

"Naturexo 96". Parodoje buvo eksponuojamos 13 šalių ekspozicijos, išleistas 100 puslapių medžioklės trofėjų katalogas. Parodos dalyviams buvo keliami itin dideli reikalavimai. Tik Vengrijos ir Čekijos ekspozicija sugebejo atitinkti keliamus reikalavimus.

Lietuvai atstovavo Miškų ūkio ministerija. Ji išsiplirkio 25 m² plotą ekspozicijoje, eksponavo 88 medžioklės trofėjus. Pagal trofėjų skaičių Lietuvos ekspozicija buvo trečia. Lietuva reklamavo nacionalinių parkų, pristatė Raudonąją knygą, stenduose supažindino su medžiojamaja fauna bei sumedžiojimo dinamika.

Rugpjūčio 15-18 dienomis ANP dalyvavo nukelta į p.15

ANP kronika

atkelta iš p.14

renginyje "Vilniaus dienos '96". Sereikiškių parke turėjo savo paviljoną, lankytojus vašino ant laužo keptomis dešrelėmis. Palūšės girininkijos eigulys Zenkus vėžino vilniečius grakštame vežimaityje.

Rugpjūčio 24-tą dieną vyko vasaros sezono uždarymas "Vasaros atsisveikinimai".

Generalinis renginio rėmėjas - "Alita".

Palūšėje dar niekad nėra

buvę tiek žmonių. Dainavo E.Kučinskas, R.Damrauskas,

A.Jeleniauskas, grupė "Sekma-

dienis", Giulija, šventę vedé

Keistuolių teatras, šoko Visagino

ritinių šokių grupė "Banga",

save demonstravo atletai.

Pryabininkai vašino alumini,

sašlykais bei kitokiais gardėsiais,

lankytojams siūlė įvairius šventinius niekučius. Šventė praėjo linksmai, jokių incidentų nebuvvo. Ją užbaigė nuostabus fejerverkas.

Prieš rinkimus ANP aplankė Miškų ūkio ministras A.Vasiliauskas. Susitikimuis su rinkėjais prieš antrą rinkimų turą organizavo Č.Juršėnas ir

K.Trapikas.

Lapkričio 29 dieną vyko mėsiedo šventė. Grupė ANP darbuotoju skaitė poeziją, kviečiančią advento mėnesį apmąstyti gyvenimo vertybę ir gausiai lankė įvairūs užsienio prasmę, o vėliau visi kartu susitiko, domėjosi mūsų darbu ir linksminomės - paskutiniai šokiai prieš Adventą.

Gruodžio 27-ą vyko

Naujametinė šventė darbuotojų vaikams, vakarone darbuotojams.

Visus metus ANP

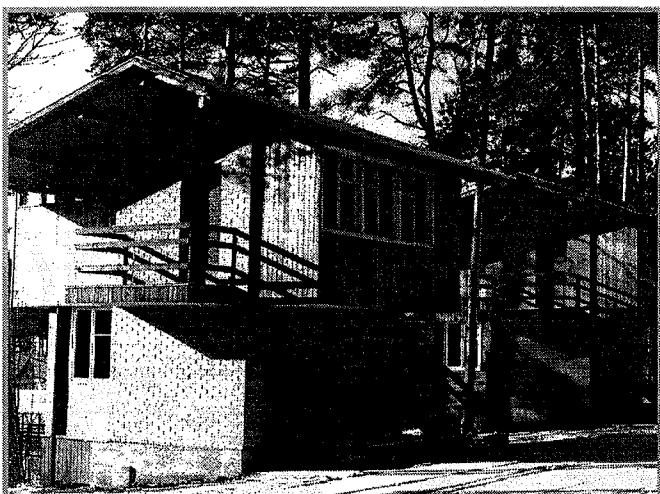
apmąstyti gyvenimo vertybę ir gausiai lankė įvairūs užsienio

svečiai, domėjosi mūsų darbu ir

linksminomės - paskutiniai gamta.

Paruošė Dalia Savickaitė

TURIZMO IR REKREACIJOS CENTRAS

PASLAUGŲ KAINOS VIENAI PARAI

Dvivietis dviejų kambarių numeris su vonia, WC - 80 Lt

Dvivietis kambarys su vonia, WC - 50 Lt

Nakvynė dviviečiame kambaryje vasariniame namelyje - 5-10 Lt

Nakvynė 2-3-viečiame kambaryje vasariniame namelyje - 8-12 Lt

Nakvynė apšildomame korpuše dviviečiame kambaryje - 12 Lt

Nakvynė apšildomame korpuše triviečiame kambaryje - 10 Lt

Nakvynė apšildomame korpuše keturviečiame kambaryje - 9 Lt

Valties nuoma parai - 15 Lt, valandai - 2 Lt

Stalo tenisas 1 valandai - 1 Lt

Slidės su batais parai - 2 Lt, 1 val. - 0,6 Lt

Garinė pirtis 1 val. - 25 Lt, vakarui - 50 Lt

Ekskursijų vadovas 1 val. - 12 Lt

Instruktorius žygiui 1 val. - 5 Lt,
parai su nakvyne - 40 Lt

Nuomojamas turistinis inventorius

Nuomojamos patalpos konferencijoms,
seminarams, vestuvėms ir kitiems renginiams

Tel. 8-229 52891, 47430, Palūšė

APLANKYKIME AUKŠTAITIJOS NACIONALINĮ PARKĄ

Redakcijos adresas: Palūšė 4759, Ignalinos rajonas,
Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija.

Redaktorė Dalia SAVICKAITĖ

Dailininkė Irena Šimonienė

Nuotraukų dauguma Algirdo Panavo

Leidėjas: Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija.

SL 516a.

LADAKALNIS

Maketavo Andrius Surgailis

Spausdino UAB "Utenos spaustuvė"

1997 m. Užsak. Nr. 239 Tiražas 1000 egz.

Kaina sutartinė